

Національний університет "Острозька академія"
Факультет романо-германських мов
Кафедра англійської філології

Кваліфікаційна робота (проект)

магістра
на тему

Англійська терміносистема ювелірної справи: структура, концептуальне наповнення

Виконала: студентка 6 курсу, групи А-61
спеціальності: 035 Філологія
спеціалізації: германські мови та літератури
(переклад включно), перша – англійська
Кравченко К.О.
(прізвище та ініціали)
Керівник Коцюк Л.М.
(прізвище та ініціали)

Рецензент _____
(прізвище та ініціали)

Острог – 2020 рік

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ЮВЕЛІРНОЇ СПРАВИ.....	6
1.1. Термін та вимоги до терміну.....	6
1.2. Поняття терміносистеми.....	13
1.3. «Концепт» як ключове поняття когнітивної лінгвістики.....	20
1.4. Структура концепту.....	24
1.4.1. Етимологічний шар у змісті концепту.....	25
1.4.2. Образний шар концепту.....	27
1.4.3. Понятійний шар концепту.....	28
1.5. Методи дослідження концепту.....	32
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРНО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ «JEWELRY».....	35
2.1. Лексична парадигма англomовної ювелірної терміносистеми.....	35
2.1.1. Синонімія в ювелірній термінології.....	38
2.1.2. Антонімія в ювелірній термінології.....	48
2.2. Етимологічні та семантичні особливості англomовної ювелірної термінології.....	49
2.2.1. Етимологічна класифікація термінів ювелірної справи.....	50
2.2.2. Семантична класифікація термінів ювелірної справи.....	54
РОЗДІЛ 3. КОНЦЕПТУАЛЬНЕ НАПОВНЕННЯ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ЮВЕЛІРНОЇ СПРАВИ.....	62
3.1. Ювелірні прикраси як естетичний концепт.....	62
3.2. Лексико-семантичне поле метаконцепту «JEWELRY» в сучасній англійській мові.....	66
ВИСНОВКИ.....	76
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ.....	79

ВСТУП

У сьогоднішньому світі ювелірні вироби та аксесуари стали невід'ємною частиною життя, вони символізують достаток, багатство, допомагають людям показати свою індивідуальність, характер, смак. Будь-яка ювелірна річ, це, перш за все, можливість заявити про себе, як про особу, надати своєму зовнішньому вигляду завершеність, акцентувати увагу на певну деталь туалету або найбільш красивої частини тіла. Однак так було не завжди і ювелірні вироби не використовувалися в якості прикрас, в давні часи вони несли зовсім інший сенс.

Раніше вважалося, що в дорогоцінному камінні і металах головним є не їхня краса і цінність, а захисні властивості. Прикраси з різних каменів здавна використовувалися як амулети і обереги від злих сил. Перші документальні свідчення про дорогоцінні камені відносяться до Стародавньої Греції. У той час вважалося, що золото, безсумнівно, володіє магічними властивостями. Золоті прикраси, які носила людина за життя, ховалися разом з небіжчиком. Існував спеціальний ритуал, за допомогою якого відганяли злих духів, і вироби з золота грали в ньому не останню роль.

Тільки в 300 р. до нашої ери греки почали створювати ювелірні вироби спеціально для меблів, одягу, з'явилися перші брошки, медальйони. Основними каменями в Стародавній Греції були смарагди, гранати, аметисти і перли, з яких створювалися перші намиста. Тематика прикрас в ті часи була досить специфічною – природа, але данину віддавалася не стільки флорі – тобто квітам і деревам, скільки жукам, скорпіонам, ракам й іншим подібним представникам тваринного світу, метелики теж були не в честі.

У Стародавньому Єгипті дуже любили працювати з золотом, там вперше з'явилися методики облагородження і фарбування металу. Єгиптяни навчилися виготовляти біле, рожеве, навіть зелене золото, використовуючи спеціальні методики. Стародавні євреї в якості основних прикрас воліли золоті сережки, які носили як чоловіки, так і жінки.

В середні віки ювелірна справа практично повністю перейшла до церкви. Створювалися дорогоцінні вівтарі, книги, ікони, предмети релігійної символіки: хрести, ланцюжки тощо.

А ось епоха Відродження багато привнесла в ювелірне мистецтво: лінії ювелірних виробів стали чіткими, ясними, з'явилися рослинні орнаменти, майстри експериментували над камінням, емалями, фарбами. Саме в цей час починають розвиватися численні техніки, які застосовують і сучасні ювеліри. У прикрасах майстра стали в першу чергу цінувати індивідуальність, стиль, витонченість, вироби дійсно стали створювати для людини, щоб підкреслити її характер і красу, а не затьмарити блиском дорогоцінних каменів його зовнішній вигляд. Саме в XVI столітті ювелірне мистецтво стало таким, яким ми знаємо його зараз.

Як видно, ювелірна справа має давню історію, яка вивчається в різних сторін. Особливу увагу цьому питанню приділили у низці робіт український науковець О. В. Цобенко, яка аналізує англomовне лексико-семантичне поле «ювелірні прикраси» як фрагмент професійної картини світу [Цобенко]. Але її роботи не розкривають англійську терміносистему ювелірної справи з точки зору структурного та концептуального наповнення. Тому **актуальність** нашої роботи полягає у розширенні та доповненні дослідження структурного та концептуального наповнення англійської терміносистеми ювелірної справи.

Мета роботи полягає у дослідженні структури та концептуального наповнення англійської терміносистеми ювелірної справи.

Завдання роботи:

- детально розібрати критичну літературу щодо питання термінології та концептології в лінгвістичному аспекті;
- дати визначення поняттю «термін ювелірної справи»;
- вивчити структуру термінів;
- провести комплексний аналіз низки англomовних словників різного напрямку (етимологічний, тлумачний, словник геммології та ювелірної справи) з метою встановлення структури та концептуального наповнення англійської терміносистеми ювелірної справи.

Об'єкт роботи – англійська терміносистема ювелірної справи.

Предмет роботи – структура та концептуальне наповнення англійської терміносистеми ювелірної справи.

При аналізі мовного матеріалу використовувалися такі **методи**:

- метод дескриптивного аналізу – для оброблення критичної літератури;
- метод суцільної вибірки для встановлення емпіричного матеріалу;
- аналіз словникових дефініцій для встановлення значення слів;
- семантико-структурний метод, для аналізу структури та семантики термінів ювелірної справи;
- метод контекстуального аналізу для виявлення лексем, які виражають концепти «JEWELRY».

Наукова новизна: удосконалено та розширено дослідження англійської терміносистеми ювелірної справи зі структурної та концептуальної сторони.

Апробація роботи. Основні положення і результати магістерської роботи були виголошені у доповіді на звітній науково-практичній конференції студентів 2020 року.

Практичне значення дослідження полягає у можливості використання отриманих результатів в лекційних курсах з лексикології, когнітивістики, спецкурсах, спецсемінарах.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів з висновками до кожного з них, загальних висновків та списку використаних джерел (124 позицій). Загальний обсяг – 88 сторінок.

РОЗІДЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ДОСЛІДЖЕННЯ КОНЦЕПТУ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ЮВЕЛІРНОЇ СПРАВИ

1.1. Термін та вимоги до терміну

Історія вивчення поняття *терміну* у порівнянні з іншими лінгвістичними студіями досить молода. Початком її вивчення вважаються одночасно як в закордонних, так і в вітчизняних дослідженнях 1930х років. Виділяють три школи: австрійська (віденська) школа, чеська (празька) школа та російська школа [Brennes, с. 28-29]. В зарубіжному просторі виділилися аналітична робота К. Варбуртон (Kara Warburton), яка переконана, що ніхто точно не знає, чим насправді є *термін*: «*The truth is, we don't really know what a term is*» [Warburton]. Вона надає визначення терміну в залежності від теорії:

1) загальна теорія термінології (general theory of terminology GTT): термін – це позначення об'єкта, концептуалізація якого можна розділити на систему понять [Wüster 1991];

2) соціо-когнітивна теорія термінології (socio-cognitive theory of terminology): термін – це природне мовне зображення одиниці, яке вважається актуальним для цілей, програм або груп користувачів [Temmerman 2000];

3) лексико-семантична теорія термінології (lexico-semantic theory of terminology): термін – це значуща текстова одиниця, яка визначається відповідно до позиції, яку вона займає в спеціалізованому корпусі та вважається корисною для застосування [Faber 2014];

4) комунікативна теорія термінології (communicative theory of terminology): терміни – це лексичні одиниці, які через прагматичні умови та ситуації спілкування, можуть приймати термінологічну цінність [Cabré 2003];

5) текстова теорія (textual theory of terminology): термін – це споруда, що формується через аналіз, який враховує корпус доказів, підтвердження фахівцями предметів і призначення термінографічного продукту [Bourgault 1992].

К. Варбуртон надає своє власне визначення: «Терміни є основними будівельними блоками комунікації, яка веде глобальну економіку» [Warburton].

Низка сучасних українських дослідників розглядають існування двох підходів до визначення терміну: *структурно-субстанційний* та *функціональний* [Швець 2011, с. 168; Яцишин 2013; с. 99].

Структурно-субстанційний підхід. Д. С. Лотте [Лоте 1961, с. 7] та Т. Л. Канделаки [Канделаки 1970, с. 230] розглядають термін як особливе слово, яке протиставляється за своєю семантико-граматичною структурою загальноновживаному.

Функціональний підхід. Е. Ф. Скороходько [Скороходько 2002, с. 68] та В. М. Лейчик [Лейчик 2006, с. 5] вважають, що термін – це тип вживання лексичної одиниці, а не особливий тип лексичної одиниці. Зокрема, Е. Ф. Скороходько розуміє термін як слово чи словосполучення, яке виступає членом такої лексико-семантичної системи, яка репрезентує певну фахову (спеціалізовану) систему понять. Проте в цій же праці автор наводить дещо інше визначення терміна, яке, на нашу думку, точніше визначає його сутнісне значення, а саме – «слово або словосполучення, яке виражає спеціальне поняття науки, техніки або іншої галузі людської діяльності та має дефініцію, яка розкриває ті ознаки цього поняття, що є релевантними саме для цієї галузі» [Скороходько 2002, с. 68]. Різницю між терміном та «звичайним» словом Е. Ф. Скороходько вбачає не в тому, що термінові притаманні певні риси, відсутні у загальноновживаного слова, або, що термін позбавлений рис, притаманних «звичайному» слову, а в сукупній характеристиці – кількісному співвідношенні ступеня виявлення кожної з цих рис. Тобто, теоретично кожне слово може бути терміном, але воно стає ним тільки за умови актуалізації – виведенні його з лексико – семантичної системи загальнолітературної мови і включенні в систему термінів.

В площині лексикології, терміном називається слово або стійке поєднання, яке слугує уточненням найменуванням поняття, специфічного для певної сфери знання, виробництва, культури: *homonym* омонім (мовознавство), *visual aids* наочні посібники (педагогіка), *glottis* голосова щілина (анатомія), *specific gravity* питомої

ний вага (фізика), *footlights* рампа (театр), *frame* кадр (кіно), *receiver* телефонна трубка (телефонія) та приймач (радіотехніка) тощо [Арнольд 2012; с. 267].

Уточнення терміна досягається завдяки існуванню в спеціальній літературі визначень, або, як їх ще називають, дефініцій до нього, які точно вказують вкладене в той або інший термін зміст і його межі.

Крім спеціальної наукової та навчальної літератури *терміни* можуть отримувати своє визначення в розроблених комісіями щодо впорядкування та стандартизації термінології списках. Специфіка терміна як особливого виду слова полягає в особливостях його семантичної структури, яка для власне терміна містить тільки вільне значення, пряме і номінативне, яке він має завдяки встановленню чітких семантичних меж. У межах спеціального вживання термін не змінює свого значення, допоки нові відкриття та винаходи не змінять поняття про нього.

Термін може бути спеціальним словом або виразом, вживання якого обмежується спеціальною галуззю і яке незрозуміло неспеціалістам. В силу тісного зв'язку термінології з загальною мовою, термін може і не представляти особливого слова, а бути одним із значень багатозначного слова.

В стилістичній площині, терміни – це слова, якими називають новоутворені поняття, пов'язані з розвитком науки, техніки та мистецтва. В основному терміни позбавлені емоційного значення, хоча в окремих випадках інколи можуть набувати у тексті окрему емоційну забарвленість. Крім того, терміни характеризуються моносемантичністю. За своєю природою вони чинять великий опір процесу обростання додатковими значеннями [Гальперин 1958, с. 58].

Терміни не вживаються в інших сферах і не зрозумілі іншим людям. Кожна сфера життєдіяльності має спеціалізований вокабуляр, тобто слова, які обслуговують певну професійну або наукову сферу. Існують спортивні, медичні, психологічні, музичні, лінгвістичні, промислові, транспортні, юридичні та інші терміни. Терміни позначають різні наукові та технічні об'єкти, явища, процеси. Відповідно Н. Б. Гвішіані, наукова комунікація ґрунтується на одиницях які піддаються швидкому розшифруванню, вони вимагають єдності форми і змісту, що

дозволяє уникати двозначності та нерозуміння у спілкуванні. Це досягається за допомогою термінів [Gvishiani 1993, с. 67].

В. П. Зотова пише, що чисельні дослідження проблем, пов'язаних з особливостями функціонування термінів, засвідчили, що термінами можуть бути як окремі слова (лексеми), так і словосполучення, аббревіатури, символи та їх комбінації за умови співвіднесення таких номінативних одиниць зі спеціальним поняттям. Згідно з цією точкою зору, функцію номінації спеціального поняття можуть виконувати не лише спеціальні лексичні одиниці (терміни), а й загальновживані слова і словосполучення термінів [Зотова 2005, с. 67].

С. В. Шевчук у своєму підручнику надає чітке визначення терміну та розкриває це питання. Термін (від латин. *terminus* – межа, кінець) – це слово або словосполучення, яке позначає поняття певної галузі знань чи діяльності людини. Кожна галузь науки, техніки, виробництва, мистецтва має свою термінологію [Шевчук 2011, с. 513].

С. Д. Шелов у своїй статті розглядав різні підходи визначення терміну, на основі чого він пропонує власний варіант:

1. Мовний знак (слово, словосполучення, поєднання слова або словосполучення з особливими символами і т. п.), який виражає поняття будь-якої галузі знання і в силу цього має дефініцію (тлумачення, пояснення), на котру свідомо орієнтуються користувачі цього мовного знаку, є терміном.

2. Мовний знак (словосполучення, поєднання слова або словосполучення з особливими символами і т.п.) є терміном, якщо він виражає поняття будь-якої галузі знання і мотивується мовними знаками (словами, словосполученнями, поєднанням слова або словосполучення з особливими символами і т. п.), хоча б один з яких є його (лексико-синтаксичною) частиною, висловлює спеціальне поняття тієї ж сфери знання та визнається терміном В силу пункту А.

Запропоноване визначення, більш відповідає суті терміну, ніж ті традиційні його формулювання, які орієнтовані на зв'язок терміну із його дефініцією [Шелов 2010, с. 796].

На думку С. В. Шевчука, основною функцією термінології є позначення наукових понять і задоволення потреби спілкування фахівців – за умови, якщо вона є загальноприйнята, унормована, відповідатиме вимогам до термінів [Шевчук 2011, с. 515].

Процес найменування спеціальних понять науки та техніки – термінологічна номінація – безпосередньо пов'язаний із номінацією мовною, проте, на відміну від неї, є «цілеспрямованим творчим процесом, зумовленим взаємодією зовнішніх та внутрішніх мовних факторів» [Панько 1994, с. 161].

За переконанням І. В. Арнольд, термін, у багатьох відношеннях, дуже своєрідний тип слова. Ідеальний термін повинен бути однозначним і, якщо він використовується у межах своєї власної сфери, не залежить від мікроконтексту, за умови, що виявляється у переносному варіанті багатозначного слова. Його сенс залишається незмінним, поки нове відкриття або винахід не змінює референта або поняття. Багатозначність, коли вона виникає, є недоліком, так що всі промовці і письменники зі спеціальних предметів мають бути дуже обережними, щоб уникнути цього. Багатозначність може бути допущена тільки в одній формі, а саме, якщо той термін має різні значення в різних галузях науки. Наприклад, значення термінів *alphabet* і *word*, в математиці відрізняється від лінгвістики [Арнольд 1986, с. 230].

Безліч термінів в англійській мові утворено за допомогою латинських і грецьких коренів, наприклад: ***defending player***, ***definite advantage***, ***disqualification card***, ***exclusion foul***, ***extra time***. Такі терміни легко розуміються людьми, які говорять різними мовами, що має особливе значення у сфері науки та техніки. Для утворення наукових термінів часто використовуються елементи латинського та грецького походження, наприклад: *tele-*, *micro-*, *mega-*, *hyper-*, *mono-*, *iso-* і т. ін. [Шевченко 2004, с. 22].

Всі терміни за своєю будовою поділяються на:

- 1) ***прості*** – терміни, які складаються з однієї основи;
- 2) ***складні*** – терміни, які складаються з двох основ;

3) ***терміни-словосполучення*** – терміни, які складаються з двох та більше слів [Пронина 1973, с.9].

Велику увагу Р. Ф. Проніна приділяє саме третьому виду термінів – термінам-словосполученням, бо на її думку саме вони займають велику частку серед термінів, з чим ми погоджуємося.

Багатокомпонентні терміни можуть бути:

- словосполучення, в яких смисловий зв'язок між компонентами виражений шляхом примикання, наприклад: *starting end* – стартова сторона, *stroke judge* – суддя на дистанції, *submitted times* – показані результати, *turn judge* – суддя на повороті.
- словосполучення, компоненти яких оформлені граматично (за допомогою прийменника або наявності закінчень), наприклад: *calculation of the routine result* – підрахунок результатів програм /обчислення результатів, *boundary field of play* – кордон ігрового поля, *commencement of play* – початок гри.

У смисловому плані терміни-словосполучення є слухними лексичними одиницями.

Терміни-словосполучення поділяються на три типи:

- 1) обидва компоненти яких є словами спеціального словника;
- 2) один з компонентів є технічним терміном, а другий належить до слів загальноживаної лексики;
- 3) обидва компоненти яких є слова загальноживаної лексики, і тільки поєднання цих слів є терміном [Проніна 1973, с. 10 – 14].

Визначальний момент термінів-словосполучень може вказувати на: принцип пристрою або дії предмета; форму влаштування деталі; призначення або функцію деталі, приладу, процесу та ін.; відношення предмета, процесу або явища, позначене іменником, до певного виду енергії; матеріал або стан речовини; властивості предмету; спосіб поєднання, дія (схеми, приладу); напрямок дії; відносне положення (деталі, пристрою).

Для успішного виділення вимог до терміну, слід розглядати поняття терміну в певній терміносистемі. Так, В. П. Даниленко подає шість основних вимог до терміну в науковій терміносистемі. Він підкреслює той факт, що в науковій літературі існують чіткі вимоги до терміну [Даниленко 1974]. А саме: системність; тенденція до однозначності в межах термінологічного поля; точність; відсутність експресії;

стилістична нейтральність; науковий термін не повинен уживатися поза контекстом [Жигло 2015, с. 24–25].

Більш розгорнуту та сучасну відповідь надає у своїй статті Г. Грегуль, яка називає дев'ять вимог до терміну в юридичній терміносистемі [Грегуль 2008, с. 294–97]:

- *упровадженість* (при введенні більш ніж одного терміну для одного явища, перевага надається найбільш впровадженому терміну);
- *мовна правильність* (відповідність нормам літературної мови);
- *питомість* (при впровадженні нового явища, надавати перевагу національному відповіднику, аніж зарубіжному запозиченню);
- *стислість*;
- *поняттєво-термінологічна єдність* (один термін = одне поняття; уникнення синонімів),
- *дефінітивність* (наявність чіткої дефініції – істотна відмінність терміна від загальноновживаного слова),
- *системність* (ця вимога має подвійну природу, йдеться про поняттєву та словотвірну системність, на чому наголошували більшість дослідників; поняттєва системність полягає в сукупності понять, які перебувають у певних відношеннях, зв'язках один з одним, за рахунок чого формується певна цілісність – поняттєва система.),
- *точність* (якомога точніше передати зміст відповідного поняття),
- *емоційно-експресивна нейтральність* (повна відсутність додаткової емоційно-оцінної та чуттєво-образної інформації) [Грегуль 2008, с. 295–96].

Отже, терміном займаються відносно недавно, але і на сьогодні не існує єдиного визначення поняття «*термін*». За робоче визначення було обрано наступне: *термін* – це слово або словосполучення, яке позначає поняття певної галузі знань чи діяльності людини. Кожна галузь науки, техніки, виробництва, мистецтва має свою термінологію. Ювелірними термінами називаємо слова чи словосполучення, які позначають поняття ювелірної справи та вживаються в науково-теоретичній,

науково-популярній фаховій, методичній та навчальній літературі, у фаховій мові ювелірної справи.

1.2 Різниця між терміном, номенклатурною назвою та професіоналізмом

На сьогодні в царині лінгвістики існує певна нечіткість між такими поняттями, як термін, номенклатура та професіоналізм. Для того, щоб виявити чітку межу між цими трьома явищами, необхідно розглянути детальніше кожне явище окремо, виявити ознаки характерні лише одному явищу, що в подальшому буде ідентифікатором різниці.

Цей факт не є новим, тому вже існують певні роботи, які розглядають цю проблему частково або ґрунтовно. Так, наприклад О. В. Нахапетова вивчала різницю між терміном, номеном та номенклатурою [Нахапетова 2014; с. 171-77]. Вона обрала прямий шлях виявлення розбіжностей між *терміном*, *професіоналізмом* та *номенклатурою* [Нахапетова 2014; с. 171-77]. Для цього вона аналізувала визначення цих термінів у довідковій літературі.

Енциклопедичний словник Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона визначає поняття *науковий термін* таким чином: це «слова, які мають спеціальне, строго визначене у відповідній науковій галузі значення. *Терміни* утворюють *термінологію* даної науки. Терміни повинні бути точно використовувані, тобто з кожним терміном повинно бути завжди пов'язане одне певне значення» [Брокгауз 1901, с. 957].

Термін, у словнику С. І. Ожегова – це «слово, яке є назвою певного поняття якоїсь спеціальної галузі науки, техніки» [Ожегов 1953, с. 735].

«*Терміни* характеризуються чітким положенням в системі, тенденцією до однозначності в межах даної галузі, тенденцією до симетричного співвідношення форми й змісту, тенденцією до уникнення синонімії, відсутністю експресії, стилістичною нейтральністю, свідомою урегульованістю» [Варбот 1998].

Спеціальне значення, однозначність, точність у вираженні смислу, симетричне співвідношення форми й змісту, уникнення синонімії, відсутність експресивно-стилістичних конотативних значень є характерними ознаками термінів як мовних одиниць.

Терміни входять до загальної лексичної системи мови через конкретні *термінологічні системи*. Всі ознаки терміни реалізують тільки всередині цієї термінологічної системи, чи термінологічного поля. За межами цієї системи терміни втрачають свої характеристики, інакше кажучи, детермінологізуються. Так, процес детермінологізації і, навпаки, термінологізації, свідчить про взаємовплив у мовній системі термінологічної і нетермінологічної лексики.

«*Номенклатура* (лат. *nomenclatura* «перелік, список імен») – сукупність *назв* (*номенів*) конкретних об'єктів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо (на відміну від *термінів*, що позначають певні абстраговані поняття галузей науки)» [Русанівський 2004, с. 434].

Енциклопедичний словник Ф. А. Брокгауза та І. А. Ефрона *номенклатурою* на противагу термінології, називає «зібрання термінів для усіх нижчих видів предметів, які розглядаються певною наукою» [Брокгауз 1901, с. 958].

«*Номенклатура* (лат. *nomenclatura* «перелік, облік») – сукупність однорідних термінологічних найменувань, *номенів* (наприклад, номенклатура рослин, птахів, риб, деталей ткацького верстка та ін.)» [Варбот 2011].

Як бачимо, *номенклатура* є складовою частиною термінології, особливою підсистемою у складі термінології.

Номенклатурні позначення (чи номенклатурні знаки, номенклатурні найменування) були виділені вже в 30-ті роки ХХ ст. після того, як почали розрізняти й поняття *термін*. В українській лексикографії розрізняються поняття *номенклатура* і *термінологія*, починаючи з праць І. Верхратського.

Наукове розмежування *термінів*, *номенів*, *номенклатури* було розпочато російськими мовознавцями Г. О. Винокуром і О. О. Реформатським. Виникла необхідність ввести поняття *номен* як член *номенклатури*. С. В. Гриньов-Гриневич зауважує, що різниця між терміном і номеном засновується на диференціації номінативної та сигніфікативної функцій слів. Номенам більше властива номінативна функція, а терміни виконують сигніфікативну.

Д. С. Лотте та послідовники його лінгвістичного вчення про слово й словосполучення, які виражають загальне значення, називають термінами, а слова,

які виражають одиничні поняття, номенклатурними найменуваннями. Загальними поняттями вони вважають безліч однорідних, яким властиві деякі загальні властивості речей, явищ, відношень. Одиничні поняття відносяться до якоїсь однієї речі чи одного явища.

О. С. Ахманова висуває думку, що порівняно з термінами число номенів надто велике і, «якщо не проводити межі, ми не зможемо дотримуватися правил при складанні спеціальних словників для багатьох наук» [Ахманова 1969, с. 48].

Термінологічне поле, на думу А. В. Суперанської, грає важливу роль для термінів. Зазвичай у словниках надаються позначки, до якого термінологічного поля відноситься той чи інший термін. Значення номенів, на відміну від термінів, можна зрозуміти і поза межами контексту [Суперанская 1976, с. 76].

Можна стверджувати, що *номени*, на відміну від термінів, мають високу номінативність, називають одиничні поняття, не прив'язані контекстуально, характеризуються частотним використанням у розмовно-побутовому стилі мови. *Номенклатура* є складовою частиною термінології, особливою підсистемою у складі термінології. Номенклатуру виводять із складу термінології.

К. О. Телешун розглядає як лексичну складову фахової мови номенклатуру, професіоналізми та жаргонізми [Телешун 2013, с. 66–74]. За її переконаннями, наразі у фахових мовах побутують такі ненормативні одиниці, як професіоналізми, професійні жаргонізми та термінологізовані жаргонізми. Важливою проблемою під час дослідження *термінологічної* та *професійної лексики* є з'ясування різниці між цими двома класами одиниць [Телешун 2013, с. 66].

Професіоналізми (лат. *professio* – «заняття, фах») – це слова, які вживаються на позначення спеціальних понять у сфері тієї чи іншої професії, виступають синонімами до вже існуючих термінів та побутують переважно в розмовній мові. На відміну від неемоційних наукових сфер комунікації, пише Л. М. Паламар, професійне мовлення продуктивно створює емоційно забарвлені фахові неологізми, які досить детально характеризують рід занять, дії чи предмети, безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії [Паламар 2000, с. 104]. Навіть у межах одного підприємства можуть з'являтися нові, лише в даному колективі

вживані професіоналізми (професійне просторіччя). О. Олійник вважає небажаним вживання таких слів, які «не мають чіткого наукового визначення, не становлять цілісної системи, але детально диференціюють ті предмети, дії, якості, що безпосередньо пов'язані зі сферою діяльності відповідної професії» у писемному, діловому мовленні вживання [Олійник 2002, с. 69].

В. М. Прохорова переконує, що: «Терміни є узаконеними назвами будь-яких спеціальних понять. Професіоналізми вживаються як їх неофіційні замітники лише в обмеженому спеціальною тематикою мовленні осіб, пов'язаних між собою професією» [Прохорова 1970]. У свою чергу С. Д. Шелов погоджується із попереднім твердженням, додаючи, що терміни та професіоналізми отримують тотожну або близьку семантичну характеристику, але різняться узусом, орієнтацією на сферу використання [Шелов 1984, с. 78–79]. Утворення термінів здебільшого пов'язане з поступовим перетворенням професійної лексики на термінологічну. Емоційно забарвлені одиниці професійного спілкування, які виражають наукові поняття та мають дефініцію, можна вважати термінами (звичайно, за умови відсутності термінологічного еквівалента). В останньому випадку правомірним буде оцінювання їх як проміжного явища, і лише використання таких одиниць у мовній практиці може вирішити їхню долю: вони або залишаться у сфері суто професійного спілкування, або набудуть статусу термінів, або довгий час зберігатимуть своє проміжне положення [Шелов 1984, с. 80]. О. Телешун не погоджується з думкою науковців, які розділяють терміни й професіоналізми, пояснюючи це тим, що «коли термінологічний еквівалент професіоналізму відсутній, сам професіоналізм тяжіє до того, щоб зайняти «поняттєву нішу» й стати терміном. Отже, межі між термінологією та професійною лексикою мобільні й неусталені не через «погані критерії їхнього розмежування, а через рухливість і гнучкість мовного узусу, через постійну складну взаємодію професійного просторіччя та професійної норми» [Шелов 1984, с. 84].

Основними диференційними ознаками для виокремлення професіоналізмів О. Телешун вважає їхню обмежену сферу застосовування (зазвичай, це розмовна мова спеціалістів певної галузі та нефахова література) й емоційно-експресивне

забарвлення. Усі інші ознаки (відсутність чіткої дефініції, системності тощо) є, на думку О. Телешун, другорядними та можуть лише частково сприяти процесові розмежування даних одиниць. Професіоналізми задовольняють потреби комунікації фахівців цієї галузі [Телешун 2013, с. 67].

Проблема класифікації спеціальної лексики ускладнюється ще й тим, що деякі дослідники не обмежуються поділом фахових одиниць на термінологічну та професійну лексику, а додатково розподіляють їх ще на низку підрозділів.

О. А. Покровська схиляється до необхідності, окрім професійної лексики, розрізняти такі номінації, як термінологізовані жаргонізми та професійні жаргонізми. «Термінологізовані жаргонізми» вона кваліфікує як стилістично забарвлені номінації, що функціонують у вигляді професійних висловів, але виражають наукові поняття, мають чітко окреслену дефініцію і, таким чином, «претендують» на роль термінів [Покровська 1995, с. 36–37].

Група науковці у складі О. В. Суперанської, Н. В. Подольської та Н. В. Васильєвої жаргонізми не відносять до спеціальної лексики та трактують їх як особливі, яскраві, модні слівця, характерні для окремих соціальних груп і зазначають, що вони практично нічого не додають до мови, а лише створюють особливий колорит мовлення [Суперанская 1989, с. 27].

«Псевдотермінами» Е. Ф. Скороходько називає терміни та жаргонізми, які функціонують у межах однієї чи кількох компаній та установ. Але завдяки їхньому широкому розповсюдженню, згодом вони можуть перетворитися на справжні терміни [Скороходько 1963, с. 63].

У працях багатьох мовознавців виділяються такі підкласи спеціальних одиниць: прототерміни, передтерміни, терміноїди, псевдотерміни. Всі вищевикладені назви – це найменування, термінологічний статус яких ще не одержав нормативного визнання.

В. М. Лейчик трактує *номени* як проміжну ланку між термінами та власними назвами [Лейчик 1977, с. 24], *номенклатура* – сукупністю спеціальних термінів-назв, які вживаються в певній науковій галузі, назви типових об'єктів певної науки

(на відміну від термінології, яка включає позначення абстрактних понять та категорій) [Суперанская 1989, с. 270].

За формулюванням О. О. Реформатського, «термінологія пов'язана із системою понять даної науки, номенклатура ж лише позначає (етикує) її об'єкти» [Реформатский 1961, с. 47].

І. С. Кулікова протиставляє конкретністю своєї семантики *номени термінам*, оскільки їх значення денотативне, предметне, тоді як семантика терміна, за яким стоїть абстрактне поняття, сигніфікативне [Кулікова 2002, с. 13]. А. С. Д'яков основною різницею між *номеном* та *терміном* вважає неможливість розкриття значення номена лише на основі внутрішньої форми [Д'яков 2000, с. 15], вони виконують тільки номінативну функцію.

В. А. Татарінов називає специфічні потреби виробничого спілкування причиною виникнення *номенклатури*, адже номенклатура – це один із початкових ступенів пізнання предмета чи його фіксації на практиці [Татарінов 1996, с. 253].

Л. А. Капанадзе виступає проти розмежування термінології та номенклатури, вказуючи на те, що *номени*, як і *терміни*, позначають наукові поняття і є систематизованими, як, наприклад, хімічні елементи й численні назви технічних деталей [Капанадзе 1965, с. 83], однак у них предметне значення переважає над понятійним.

Є. А. Захарчук пропонує виділяти номенклатурні назви в науково-технічних та природничо-наукових термінологіях, в той час, як в термінологіях гуманітарного профілю цей вид мовних одиниць може бути відсутній [Захарчук 2002, с. 20].

Ще однією відмінністю номенклатури та терміну називають незафіксованість номенклатурних позначень у словниках, на відміну від терміну, який присутній в спеціальних фахових словниках.

К. О. Телешун пропонує розрізняти в лексиці номінативні одиниці принаймні трьох класів: *терміни*, *професіоналізми* й *номенклатурні позначення*, які мають низку подібних і відмінних рис.

Диференційні ознаки: *терміни*, як *понятійність*, *дефінітивність*, *системність*, *таксономічність*, *однозначність* у рамках терміносистеми певної науки; *номени*

відзначаються предметністю, конкретністю (при цьому зазначається, що часто вони є «точнішими», ніж терміни, бо позначають конкретні типи або види предметів, а іноді й одиничні предмети), здатністю виступати у різних функціональних сферах без зміни значення [Головин 1987, с.9–10].

Основна характеристика термінів, яка відрізняє їх від інших підвидів спеціальних лексичних одиниць є те, що терміни кодифіковані, офіційно прийняті позначення спеціальних понять, які використовуються як в усній, так і в письмовій формах мови науки

На нашу думку, найповнішу відповідь щодо розмежування термін, професіоналізмів та номенклатури надає Н. Безгодова, яка присвятила свою роботу саме цій проблемі [Безгодова 2004, с. 458-63]. Ми цілком погоджуємося з її висловом, щодо існування різних точок зору стосовно співвідношення *«професіоналізми – термінологія»*. Принциповим є питання про збіг класу професійної лексики з класом термінів.

Третє поняття, яке слід також розглянути – це *«номенклатура»*. Номенклатура (від лат. *nomenclatura* – перелік, список імен) – сукупність назв (номенів) конкретних об'єктів певної галузі науки, техніки, мистецтва тощо (на відміну від термінів, що позначають певні абстраговані поняття галузей науки).

Іменники та субстантивовані словосполучення становлять номенклатуру. Вона передає як систему назв об'єктів певної науки, так і сукупність назв одиничних об'єктів (наприклад, у географічній номенклатурі – *Чорне море, Шацькі озера, ріка Десна* тощо), видові назви (наприклад, у ботанічній лексиці назви дерев: *береза, дуб, смерека* тощо). Починаючи з праць І. Верхратського в українській лексикографії поняття «номенклатура» і «термінологія» розрізняється.

Отже, з'ясовано ознаки, які різнять три поняття: термін, професіоналізм та номенклатуру, а саме:

- *терміни* є узаконеними назвами будь-яких спеціальних понять;
- *професіоналізми* вживаються як їх неофіційні замітники лише в обмеженому спеціальною тематикою мовленні осіб, пов'язаних між собою професією, тобто *професіоналізм* виступає в ролі розмовного синоніму терміну;

– *номенклатура* – це система цілком абстрактних та умовних символів, єдине призначення якої полягає в тому, щоб дати максимально зручні з практичної точки зору засоби для визначення предметів, речей, без прямого відношення до потреб теоретичної думки, що оперує цими речами;

– різниця між *терміном* і *номеном* засновується на диференціації номінативної та сигніфікативної функцій слів. Номенам більше властива номінативна функція, а терміни виконують сигніфікативну.

1.3. «Концепт» як ключове поняття когнітивної лінгвістики

На сьогодні існує велика кількість як вітчизняних, так і зарубіжних робіт присвячених питанню концепту в культурології, лінгвістиці та лінгвокультурології. Тому і визначення терміну «концепт» варіює в залежності від напрямку.

Результатом досліджень у мовознавстві наприкінці двадцятого століття стала поява великої кількості низки номінативних одиниць, спільним для яких було прагнення показати специфіку представлення мовних знань, де на арену вийшли такі терміни, як «логоепістема», «міфологема», «лінгвокультурема» та основний термін – «концепт» [Хорошун 2010, с. 158].

Н. А. Голубева вважає, що саме термін «концепт» став ключовим поняттям когнітивної лінгвістики – однією з розповсюджених перевірених моделей усвідомлення фрагментів реальності та мовної категоризації, оперативної одиниці пам'яті [Голубева 2008, с. 260].

Такі науковці як І. Л. Петров, Р. М. Фрумкіна, Ю. С. Степанов, Н. Д. Арутюнова, А. Ченкі та ін. аналізували питання концепту через культурологічне світло. Наприклад, І. Л. Петров, у своїй статті, освітлює питання концепту у світлі культурології, наводячи визначення терміну «концепт» через призму культурологічної інтерпретації [Петров 2006, с. 73–75].

Наведемо декілька прикладів таких визначень: концепт – «об'єкт зі світу Ідеального», що має ім'я та відбиває певні культурно-обумовлені уявлення про світ «Дійсність» [Фрумкіна 1996; с. 59]; концепт – «згусток культури у свідомості людини, те, у вигляді чого культура входить до ментального світу людини. І, з

іншого боку, концепт – це те, за допомогою чого людина – пересічна, звичайна людина, «не творець культурних цінностей» – сама входить до культури, а у деяких випадках і впливає на неї» [Степанов 2001, с. 42]; концепт презентує собою відображення практичної (буденної) філософії людини, яка «є результатом взаємозв'язку низки факторів, таких, як національна традиція та фольклор, релігія й ідеологія, життєвий досвід і зразки мистецтва, відчуття та системи цінностей. Поняття практичної філософії створює свого роду певний культурний шар, що є посередником між людиною та світом» [Арутюнова 1993; с. 3].

А. Ченкі наводить два фактори, які породжують структуру мови: внутрішній – розум мовця та зовнішній – спільна культура мовців однієї мови [Ченкі 1997, с. 340–369].

З чого виходить логічний висновок, що взаємозв'язок мови, культури, свідомості та їх співвідношення з поняттям «лінгвокультурний концепт» є досить актуальним. Після чого В. І. Карасік формулює наступні тези: свідомість – місце перебування концепту (концепт лежить у свідомості); культура детермінує концепт (концепт – ментальна проекція елементів культури); мова або мовлення – сфери, в яких концепт опредметнюється [Карасик 2001, с. 76].

Н. Д. Арутюнова та Ю. С. Степанов погоджуються, що культурні концепти – це поняття, яке є цінностями культури (і тими, що створюють її «метамову»). Вони виражаються, у першу чергу, абстрактними іменниками типу віра, радість, закон, любов, добро, зло, доля, творчість [Арутюнова 1993; с. 3; Степанов 2001, с. 3].

Отже, «ключовими словами» мови та культури у вербальній формі є концепти. В той час, як ці поняття пояснюються різноманітно у працях літературознавців, філософів, культурологів та ін., важливо підкреслити той факт, що кожна наука на свій лад формує погляд на певний концепт. Основна причина проблеми культурного концепту пов'язана з нечіткістю визначення природи «концепту», на що свідчить велика кількість її визначень. Так, С. О. Нікітіна пояснює цю проблему з огляду на різні ступені «культурного навантаження» концептів. На її думку, існують особливі, культурно навантаженні концепти, які вони найповніше розроблені у мові та культурі, коли семантично й семіотично навантаженні [Никитина 1999].

У свою чергу, А. Вежицька аналізує базові концепти культур, вміст і цінність яких у даній лінгвокультурі визначають специфіку сприйняття світу даним етносом. Найпростіші смисли (семантичні примітиви), що є основою природної семантичної метамови, вербалізуються у будь-якій мові, самозрозумілі та нерозкладні. Саме такою, незалежною від будь-якої мови метамовою, необхідно користуватися для опису та порівняння усіх мов і культур, тому що без неї люди «приречені на етноцентризм» і описуватимуть інші культури і мови крізь призму власної мови [Вежицькая 1999; с. 29].

За одиницю культурно-мовленнєвий картини світу приймають культурні концепти (тобто культурні моделі, побудовані на лексичних даних. Тим самим підкреслюється «відробленність» концепту у культурі та його втілення у мові). Культурні концепти у різних теоріях та концепціях називаються стереотипами (Barminski), ключовими словами культури (Арутюнова, Степанов). Всередині культурного концепту, Ю. С. Степанов виділяє «константи», тобто концепт, що довго існує у культурі й відрізняється стійкістю [Степанов 2001, с. 47].

Розглянемо основні поняття концепту, до яких відноситься концептологія, концептуалізація та власне концепт. Концептуалізація та категоризація знання – це взаємопов'язані види класифікаційної діяльності людини, які розрізняються за цілями та результатами. Ці процеси знайшли достатнє відображення у літературі з когнітивної лінгвістики, проте майже не розглядалися з позицій лінгвокультурології [Токарев 2003, с. 16].

Концептуалізація за В. В. Красних – це процес утворення концептів, концептуальних структур та концептосфери в цілому. Суттю даного процесу є осмислення та формування людиною тієї чи іншої інформації у процесі пізнання навколишнього середовища. Концептуалізація охоплює процеси появи нових квантів знання, змістовного або інтерпретованого ускладнення чи спрощення вже відомих, визначення ступеню їх цінності. На цій підставі можна стверджувати, що особливим продуктом концептуалізації може бути культурне, тобто аксіологічно релевантне для тієї чи іншої лінгвокультурної спільності (групи, об'єднаної сукупністю ознак: мови, історії, культури, релігії та ін.) або соціуму (групи, яка

виділяється з опорою на соціологічну диференціацію суспільства за спільністю професії, віку, конфесії, рівня освіти, хобі), знання [Красных 2002, с. 50].

З. В. Бойко у своїй статі приходить до висновку, що смисл створюється і з'являється людині лише через символ (знак, образ). І якщо концепт – це вербально виражений смисл, то власне мовна проблематика в його вивченні пов'язана із певною галуззю лінгвокультурології, існуванням цього смислу і рівнем його комунікації: чи є він фактом ідіолектної або національної мовної свідомості, фактом мовлення чи мови. Як семантична сутність, концепт відправляє до плану змісту певної знакової одиниці, тому співвідноситься із категоріями значення і смислу, які в логічній семантиці та лінгвістиці дефініційно упорядковані й термінологізовані [Бойко 2013, с. 82]. За В. Н. Телієм, у лінгвокультурологічному тлумаченні концепт психологізується й прирівнюється з типовим поданням (прототипом, гештальт-структурою) [Телия 1996, с. 94–97].

Ю. С. Степанов позначає терміном «концептологія» спеціальний напрям у межах семіотики. Також він надає визначення терміну «концепт»: «Концепт – явище того ж порядку, що і поняття». За своєю внутрішньою формою концепт і поняття однакові. У науковій мові ці два терміни також вживаються як синоніми, одне замість іншого. Але так вони вживаються лише інколи: у філософії та логіці обидва поняття ототожнюються [Степанов 1997, с. 40].

Ю. С. Степанов розглядає структуру концепту у культурологічному смислі. Концепт – це «колективна спадщина духовного життя народу», при цьому він складається із шарів, які виступають «результатом, «осадам» культурного життя різних епох» [Степанов 2001; с. 49]. До структури концепту відноситься як все те, що належить будові поняття, так і те, що «робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія); стисла до загальних ознак змісту історія; сучасні асоціації, оцінки тощо» [Степанов 2001, с. 43]. Він виділяє наступне у структурі концепту: основна, актуальна ознака, в якій концепт проявляється як засіб спілкування та взаєморозуміння для усіх носіїв даної мови та культури; додаткові, «пасивні» ознаки концепту, актуальні для членів окремих соціальних груп; етимологічна ознака

(внутрішня форма), яка не усвідомлюється носіями мови та відкривається тільки дослідниками [Степанов 2001, с. 47].

У межах культурних моделей, у будь-якій мові, разом з загальномовленнєвою картиною світу, присутні особливі культурно-мовленнєві картини світу. За визначенням С. Є. Нікітіної, культурно-мовленнєва картина світу становить «сплав культурних моделей (наприклад, наукових, художніх) із можливостями мовних одиниць [Никитина 1999; с 4].

Таким чином, існує безліч поглядів і точок зору на природу концепту, виділяється кілька підходів до цієї проблеми: культурологічний, історико-культурний, лінгвофілософський, лінгвокогнітивний. Всі вони сходяться в тому, що концепт є одиницею колективної та індивідуальної свідомості, яка має багатшарову структуру та формується на основі особистого досвіду людини та всього народу в цілому. У кожному концепті, поряд з універсальним шаром, визначеним універсальністю категорій мислення, виділяється національний шар, пов'язаний з особливостями національної картини світу. Водночас самим концептам може бути надано статус структуроутворюючих елементів концептуальної картини світу.

1.4. Структура концепту

Ю. С. Степановим виділяються наступні компоненти структури концепту: основна актуальна ознака (зафіксований словниковими дефініціями); додаткова, «пасивна» ознака (є фактом історії); етимологічна ознака, чи внутрішня форма (відкривається лише дослідникам мови). Він вважає, що в основній актуальній ознаці концепт існує для всіх, хто користується цією мовою як засобом спілкування. У додаткових «пасивних» ознаках свого змісту концепт актуальний лише для деяких соціальних груп. Внутрішня форма виявляється лише дослідниками у вигляді етимології слова. Внутрішня форма, на думку вченого, існує як основа, на якій виникли і тримаються інші верстви значень [Степанов 1997, с. 42].

«Пошарово» модель концепту розробляють З. Д. Попова й І. А. Стернін. Відповідно до цієї моделі, концепт як одиниця структурованого знання має певну, але не жорстку організацію: він складається з компонентів (концептуальних ознак),

які утворюють різні концептуальні шари. Базовий шар концепту завжди є певний чуттєвий образ. Цей образ виражає одиницю універсального предметного коду, що кодує даний концепт для розумових операцій, і тому може бути названий кодуючим. Базовий образ може вичерпувати зміст концепту, якщо концепт відображає конкретні чуттєві відчуття й уявлення. Узагальнена польова модель концепту представляється в такий спосіб: ядро (прототипова одиниця універсального предметного коду); базові шари, які огортають ядро, у послідовності від менш абстрактних до більш абстрактним (кількість і зміст цих шарів у свідомості різних людей по-різному); інтерпретаційні поле, яке містить оцінки та пояснення змісту ядра концепту національною, груповою та індивідуальною свідомістю.

Виходячи з концепцій В. В. Кольосова та Ю. С. Степанова, ми будемо виділяти у структурі концепту етимологічний, образний і понятійний шари.

1.4.1. Етимологічний шар у змісті концепту. Слід зауважити, що роботи сучасних вчених когнітивної орієнтації значною мірою спираються на теорію внутрішньої форми А. А. Потебні. Він ототожнює етимологічне значення і внутрішню форму [Потебня 1976, с. 175]. Таке ж ототожнення характерно для концепції Ю. С. Степанова.

В. П. Жуков вважає, що в лексичному значенні мотивуюча ознака завжди займає периферійне положення серед інших диференціальних ознак значення. Він пов'язує це з тим, що внутрішня форма слова має тенденцію забуватися та поступово зникати. Під внутрішньою формою автор розуміє словесний образ, який покладено в основу найменування тієї чи іншої фразеологічної одиниці [Жуков 1978, с. 19].

В. В. Кольосов визначає внутрішню форму як вихідну семантичну ознаку, яка існує об'єктивно й тому не є прямим чином етимомом. Вихідна семантична ознака незмінна – це концептуальний інваріант можливих і перемінних у часі й у сприйнятті етимонів [Колесов 2002, с. 50]. Далі міркування В. В. Кольосова наступні: етимон – це конструкт суті, але не сама сутність, а внутрішня форма – явище етимона. Внутрішня форма й етимон однаково семантично мотивовані.

Внутрішня форма завжди є сенс, який направляє рух змістовних форм концепту; етимон – результат, який в силу цього може бути і різним. Етимон варіантний, а внутрішня форма – той інваріант, який наближається до концепту, але ще не концепт. «Концепт є суто семантична мотивація, взята поза формою. ... етимон і внутрішня форма орієнтуються лише в образному просторі концептуального поля, хоча межа їх дії, можливо, і ширше. Етимон і внутрішня форма – образ і подоба концепту, який можна визнати за шукану «річ у собі» [Колесов 2002, с. 52]. Таким чином, внутрішня форма – синкретичний образ «речі» – концепту, а етимон – «схоплений» за сутнісними ознаками образ, тобто він еквівалентний поняттю, вважає В. В. Кольосов. Концептуальне значення може бути пов'язано з етимоном слова, який є результат попередніх культурних рухів сенсу. Не будучи внутрішньою формою, він вже близький їй. Під внутрішньою формою сучасного слова умовно визнається наукова її реконструкція, представлена в етимоні.

Зміст внутрішньої форми, на думку Н. Ф. Алефіренко, складають ті смислові елементи лексичної та граматичної семантики знака-прототипу, які слугували її генетичним джерелом [Алефіренко 2003, с. 64]. Внутрішня форма мовного знака також розглядається автором і як центр етимологічного образу, і як синхронний компонент його семантичної структури, службовець ідіоетнічною основою побічно-похідної номінації, тобто що відображає той денотативний ознака, за яким і був названий відповідний фрагмент реальної дійсності. У зародку така внутрішня форма містить у собі і коннотаційний, і оцінковий, і семантичний компоненти [Алефіренко 2003, с. 70].

Г. В. Токарев вважає, що специфіка сприйняття та розуміння того або іншого явища відбивається внутрішньою формою мовної одиниці. Ознака, покладена в основу номінації, вказує на те, що стало для мовної свідомості істотним, на той аспект в структурі явища, за допомогою якого можливе його цілісне розуміння. Внутрішня форма відображає, з одного боку початкові процеси концептуалізації, з іншого – систему стереотипних уявлень, сформованих у суспільстві [Токарев 2003, с. 19].

Внутрішня форма слова виконує культурологічну функцію, оскільки виступає одним з головних засобів вираження мовної картини світу, духовної культури народу [Блинова 1995]. Водночас, розуміння внутрішньої форми як центру етимологічного способу (Н. Ф. Алефіренко) дозволяє не тільки розглядати внутрішню форму як основу етимологічного шару концепту, але і здійснювати через це поняття «перехід» до образного шару, до якого вона входить як генетично-історична частина.

1.4.2. Образний шар концепту. За словами В. В. Кольосова, образ постає як концепт, вже «врізаний» до первинної форми й отримав першу важливу форму втілення. Завдяки цій формі, він став «явищем» і дав перше наближення до розкриття основного його значення. Корінь слова «образ» позначає, що образ вирізаний, висічений, оформлений. Образ, вважає В. В. Кольосов, є ставлення предмета до ідеї, тобто уявний предмет [Колесов 2002, с. 68].

На думку З. Д. Попової та І. А. Стерніна, одиниця універсального предметного коду як найбільш яскравий образ входить до ядра, але відрізняється тим, що має індивідуальний чуттєвий характер і може виявлятися й описуватися виключно психолінгвістичними методами [Попова, Стернин 2001, с. 70].

З точки зору Н. Ф. Алефіренко, наявність образного шару – один з найважливіших ознак концепту, за яким він відрізняється від поняття та завдяки якому він володіє необхідною комунікативно-смісловою варіативністю. Мовний образ – це вербалізоване зорове сприйняття предметного світу, що фіксує форму, колір, світло, обсяг і положення у просторі предмета. Мовний образ не тотожний чуттєво-предметному образу: перший можна «побачити» тільки внутрішнім зором, другий – відображення у нашій свідомості реального предмета. Мовний образ – категорія мовної свідомості, в контексті якої він вступає до нових асоціативних відносин, необхідних для мовного моделювання того чи іншого феномена національної культури, для формування мовної картини світу у вигляді образних уявлень.

На етапі виникнення сенсорно-перцептивного образу завдяки мовному знаку сприйняття знаходить свідомість і категорійність. На етапі формування уявлення вербалізація способу розвиває у ньому такі властивості, як узагальненість, диференційованість і стійкість. Образ – уявлення стає зосередженням довербальних і вербальних смислів, що і дозволяє розглядати його як перехідну форму між чуттєвим і раціональним пізнанням. Вербалізація концепту має двонаправлений характер: з одного боку, відбувається вербалізація способу (трансформація образу у слово), а з іншого – триває формування узагальненого образу шляхом конкретизації буденного поняття та специфікації пізнаваного об'єкта. На кожному рівні психічного відображення виникають свої специфічні образні явища і здійснюються властиві тільки їм трансформації образних структур. Образи, які з'являються на тому чи іншому рівні відображення, так чи інакше взаємодіють зі словом, формуючи, видозмінюючи його семантичну структуру. Вербалізовані на різних відбивних рівнях образи слугують природними і необхідними компонентами концепту [Алефиренко 2003, с. 57].

1.4.3. Понятійний шар концепту. Приступаючи до характеристики понятійного шару концепту, необхідно звернутися до пояснення самого терміна «поняття». Логік Є. К. Войшвілло вважає «поняття» формою мислення, яке відображає та фіксує істотні ознаки речей, явищ об'єктивної дійсності [Войшвілло 1989, с. 87]. У понятті ми маємо справу з особливою формою відображення дійсності, яка представляє собою результат уявного, а значить словесного виділення предметів певного класу. Виділення здійснюється за певною сукупністю ознак, відмінною для даних предметів. Сукупність ознак, за якими узагальнюються предмети у понятті, називається змістом даного поняття.

Поняття, як логічна категорія, неоднозначно співвідноситься з лінгвістичними категоріями значення і концепту. Лексичному значенню слова присвячені численні роботи вітчизняних і зарубіжних дослідників, серед яких Н. Ф. Алефиренко [Алефиренко 2003], С. Д. Кацнельсон [Кацнельсон 1965; 2004], В. В. Кольосов [Колесов 2002], М. В. Нікітін [Никитин 1988, с. 2002] та ін.

С. Д. Кацнельсон вважає, що значення, як і поняття, це свого роду розумові «концентрати», згустки людських знань про певні фрагменти та сторони навколишньої дійсності. В основі слів і понять, на його думку, завжди лежить узагальнення, тобто відображення того загального, постійного і стійкого, що приховано у різноманітті та нескінченній мінливості явищ. Зовнішня схожість значення та поняття не призводить до їх ототожнення ні в реальності, ні в рефлексії, їх необхідно розрізняти хоча б в операційних цілях [Кацнельсон 1965, с. 11]. Автор наводить кілька положень, які дозволяють побачити відмінності між значенням і поняттям: значення слова позначає предмет, а поняття про предмет допомагає його зрозуміти, тобто схопити свідомістю; ознаки значення можуть бути різними і в будь-якій кількості, а зміст поняття оперує загальними, родовими та найістотнішими ознаками розрізнення, необхідними та достатніми, щоб виділити головне з того, що необхідно знати про предмет; поняття характеризується не тільки змістом, а й обсягом, а значення є відношення знака до поняття за ознаками його змісту [Кацнельсон 2004, с. 116].

В. В. Кольосов вважає, якщо слово – це знак зі своїм значенням, то значення слова, характеризуючись прагненням до поняття, не охоплює самого поняття або містить не тільки поняття і не всі поняття. Поняття характеризується не тільки змістом, а й обсягом, тоді як значення – це відношення знака до поняття лише за ознаками його змісту. Таким чином, В. В. Кольосов приходить до наступного висновку: поняття входить до значення тільки своїм змістом; значення «спрямовано» до предмета» [Колесов 2002, с. 34].

В. В. Кольосов виступає проти ототожнення поняття та концепту, хоча сам їх зв'язок має сутнісне виправдання: вони є семантичним стрижнем концептуальної системи. Він вважає, що понятійне значення виявляється простим виконанням вихідного концепту на новому, вищому смисловому рівні розвитку мисленнєвої діяльності [Колесов 2002, с. 60].

Термін «концепт» був введений як родовий термін-гіперонім для поняття як думки про загальне й уявлення як думки про окреме. При цьому і концепт, і поняття спочатку тлумачилися не як жорсткі логічні конструкти, а як дискретні сутності

реальної свідомості. Саме значення мовних форм є концепт, пов'язаний знаком і трансформований його роллю в мовних процесів. Ядро концепту, як правило, виявляє себе у прямому значенні імен. Значення пов'язує концепт у всіх його видах зі знаком і за допомогою знака об'єктивує актуальні модуси концепту у знаковій діяльності [Никитин 2002, с. 178].

Н. Ф. Алефіренко вважає, що «наявність образно-асоціативного шару – одна з найважливіших ознак концепту, за якою він відрізняється від поняття та завдяки якій він володіє необхідною комунікативно-сисловою варіативністю [Алефіренко 2003, с. 28].

Видається надзвичайно переконливим співвідношення концепту та поняття, запропоноване Л. О. Чернейко, яка стверджує, що концепт охоплює поняття, але не вичерпується ним, а охоплює весь зміст слова – і денотативне, і конотативне, відображає уявлення носіїв цієї культури про характер явища, що стоїть за словом, узятим в різноманітті його асоціативних зв'язків [Чернейко 1995, с. 75].

На думку Н. Н. Болдырева, поняття – це раціональний логічно осмислений концепт. І хоча концепти як результати буденного пізнання формуються не тільки на основі теоретико-пізнавальної діяльності, а й на основі чуттєвого досвіду, вербального та невербального спілкування, можлива реконструкція понятійного шару концепту через аналіз лексичного значення слова [Болдырев 2001, с. 24].

Значення слів, якими передається концепт, загальновідомі, вони тлумачаться носіями мови, відображаються у словниках. Тому у подальшому для реконструкції понятійного шару нами використовується методика аналізу словникових дефініцій і метод компонентного аналізу. І. А. Стернін розмежовує значення, яке виявляється психолінгвістичними експериментами і значення, яке фіксується у словниках. На його думку, перше практично завжди виявляється об'ємніше і глибше за друге. Друге значення створюється лексикографами відповідно за принципом редукціонізму, тобто мінімізації ознак, які включаються до значення.

Лексикографічне значення у більшості випадків виявляється недостатнім для опису реального функціонування слова у мовленні, воно завжди виявляється за обсягом менше реального значення, існуючого у свідомості носіїв мови. Багато

ознак реально функціонуючого значення у лексикографічному значенні не відображені, і, навпаки – деякі ознаки, що увійшли до лексикографічного опису, можуть бути периферійними, а їх яскравість у свідомості носіїв мови виявляється малою. У зв'язку з цим І. А. Стернін говорить про існування психологічно реального значення слова, яке є впорядкованою єдністю всіх семантичних компонентів, які реально пов'язані з даною звуковою оболонкою у свідомості носіїв мови. На думку вченого, це той обсяг семантичних компонентів, який актуалізує слово у свідомості носіїв мови в єдності всіх твірних його семантичних ознак [Стернін 2005, с. 137]. Це значення може бути виявлено й описано у результаті вичерпного аналізу всіх зафіксованих контекстів вживання слова, а також воно може бути виявлено експериментальним шляхом – комплексом психолінгвістичних експериментів зі словом.

Зміст концепту ширше як лексикографічного, так і психологічно реального значення. До змісту концепту входять не тільки актуально усвідомлювані смислові компоненти, які пов'язані зі словом, але й інформація, яка відображає загальну інформаційну базу людини, її енциклопедичні знання про предмет або явище, які можуть і не виявлятися в її мовленні. Ці знання представлені та впорядковані в концепті у вигляді компонентів – когнітивних ознак. Ці компоненти можуть бути виявлені експериментальними методами – методом суб'єктивних дефініцій, анкетуванням тощо. Зібравши максимальний обсяг мовних засобів, які об'єктивують концепт, дослідник отримує матеріал для когнітивної інтерпретації результатів лінгвістичних досліджень: значення всіх виявлених мовних засобів відображають окремі сторони концепту. Узагальнивши й упорядкувавши їх, а також узагальнивши результати експериментального дослідження й опису психологічно реального значення слова і власне концепту, дослідник отримує модель структури та змісту концепту. Чим більше описано значень лексем, які об'єктивують концепт, і чим більше з них описано на рівні психологічно реального значення, тим ближче ми до моделювання реального змісту та структури концепту [Стернін 2005, с. 138].

1.5. Методи дослідження концепту

Вперше питання про метод як питання про зміст концептів виник у 40-і роки XIX ст. у зв'язку з вивченням побуту й старожитностей російського народу за пам'ятками давньої словесності й права. Це питання було поставлено К. Д. Кавеліним. Суть його підходу у визначенні внутрішньої форми концепту полягає у наступному: робити висновки про духовне значення слова слід за його матеріальними проявами [Маслова 2005, с. 43].

Сьогодні існує декілька методик описання концептів, які використовуються різними науковими школами. Усі вони підпорядковуються певним принципам і різняться конкретними методиками та способами описання. Так, на думку М. В. Піменової, методики дослідження концептів полягають в інтерпретації значення конструкцій, які об'єктивують ті або інші особливості концептів, а також у виявленні частотних таксономічних характеристик і визначені за цими характеристиками спільних типологічних ознак досліджуваних концептів. Потім, на їхній основі, узагальнюються особливості концептів, а також виділяються концептуальні структури, когнітивні моделі та мовні схеми актуалізації досліджуваних концептів у мовах, які порівнюються» [Пименова 2004, с. 20].

Н. В. Крючкова переконує, що для опису концепту в його синхронному стані необхідне синхронне дослідження репрезентацій концепту в лексико-семантичних системах мов, доповнене аналізом результатів асоціативних експериментів і вивченням дискурсивного функціонування слів, які є лексичними репрезентаціями концепту. Матеріал асоціативних експериментів дає можливість виявити найбільшу кількість актуальних для сучасного стану свідомості ознак концептів [Крючкова 2005, с. 23].

Залежно від різних типів структур подання знань – схеми, фрейму або сценарію, картини або мисленнєвого образу, скрипту – буде відрізнятися і методика його опису. Так, якщо словникові тлумачення вказують на контури, лінії, які формують предмет, то це означає, що вони вказують на схему. Перерахування деталей, з яких складається зміст, ніби кадр з фільму – це фрейм. Фрейм – це структура даних для подання стереотипної ситуації, організація уявлень, які

зберігаються у пам'яті, структура знань, інформація про певний фрагмент людського досвіду (наприклад, святкування Різдва). Це знання охоплює: лексичне значення; енциклопедичне знання предмета; екстралінгвістичне знання.

Фрейм організовується навколо певного ядра й тому містить інформацію, яка асоціюється з цим ядром. Опис процесу, дії з її найважливішими етапами – це сценарій. Він виробляється у результаті аналізу тексту [Маслова 2005, с. 46–47].

В. І. Карасік та С. Г. Воркачов пропонують методику дослідження змісту кожної з його складових. Так, наприклад, В. І. Карасік вважає, що в процесі дослідження поняттєвого компонента концепту необхідне визначення конститутивних ознак концепту на основі словникових визначень і виявлення його системних кореляцій [Карасик 2006, с. 27]. Образні характеристики вивчаються через розгляд сполучуваності імені (імен) концепту й експериментальний аналіз асоціацій, які створюються даними іменами. Висловлення з відкритим оцінним змістом (найчастіше прислів'я та афоризми) залучаються для аналізу ціннісної складової концепту.

Слід розкрити такі поняття як: ключове слово; ядро; периферія; номінативне поле. Відповідь на це питання надає у своїй статті І. Чернишенко.

Побудова номінативного поля концепту виражає встановлення й описання сукупності мовних засобів, які номінують концепт та його окремі ознаки. Цей процес полягає у виявленні прямих номінацій концептів – ключового слова та його синонімів, завдяки чому будується ядро номінативного поля. Наприклад, ядро номінативного поля концепту JEWELRY становлять такі одиниці, як, jewel, jeweled (jewelled), jeweler (jeweller), jewellery.

Ключове слово – це лексична одиниця, яка найповніше номінує концепт, який досліджується. Зазвичай, це слово, яке вживається найчастіше серед інших найменувань концепту (перевіряється за частотними словниками), воно є досить загальним, стилістично нейтральним, не несе у собі оцінки. У номінативному полі виділяється ядро та периферія. Ядро номінативного поля встановлюється синонімічним розширенням ключового слова за допомогою словників синонімів і фразеологічних словників, а також через аналіз контекстів, у яких номінується

досліджуваний концепт. Периферія номінативного поля концепту встановлюється декількома способами, насамперед через аналіз художніх та публіцистичних текстів. З текстів вибираються номінації окремих ознак концептів. Аналіз сполучуваності лексем, які об'єктивують концепт, також допомагає виявити деякі складові концепту.

Периферія, або інтерпретаційне поле концепту, виявляється також при вивченні різноманітних визначень, відбитих у пареміях, афоризмах, крилатих висловах і навіть у значних за обсягом текстах різних стилів. Нерідко ці засоби виділяють прямо протилежні концептуальні ознаки, демонструючи багат шаровість та багатоаспектність концепту. Це пояснюється їхньою належністю не до ядра, а до інтерпретаційного поля концепту [Чернишенко 2008, с. 112].

Отже, аналіз критичної літератури надав можливість зробити такі висновки:

1. «Термін» – це слово або словосполучення, яке позначає поняття певної галузі знань чи діяльності людини, а вимоги до терміну називають дев'ять: упродовженість, мовна правильність, національна питомість, стислість, поняттєво-термінологічна єдність, дефінітивність, системність, точність, емоційно-експресивна нейтральність.

2. «Терміносистема» – це сукупність термінів певної сфери. В нашому дослідженні ми аналізуємо терміносистему ювелірної справи, а отже ювелірна терміносистема – це упорядкована сукупність термінів на позначення понять ювелірної справи, які перебувають у різноманітних зв'язках і відношеннях.

3. «Концепт» – це результат взаємозв'язку низки факторів, таких, як національна традиція і фольклор, релігія й ідеологія, життєвий досвід і зразки мистецтва, відчуття і системи цінностей. Різні науковці пропонують різні структури концептів, та всі вони погоджуються з тим, що усі концепти мають базовий шар (ядро), на який нашаровуються додаткові когнітивні ознаки. Звідси для дослідження розрізняють етимологічний, образний та понятійний шари, які складають близьку та дальню периферію концепту.

РОЗДІЛ 2

ЛЕКСИКО-СЕМАНТИЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ТЕРМІНОСИСТЕМИ JEWELRY

2.1. Лексична парадигма англомовної ювелірної терміносистеми

У сучасному термінознавстві велика увага приділяється питанням функціонування термінів в мові. Термінологія є носієм спеціального наукового знання і мовою професійної комунікації в різних сферах. Значимість ювелірної термінології може бути пояснена тим, що створювані цією галуззю продукти є невід’ємною частиною життя сучасного суспільства.

За визначенням С. В. Гриньова, вивченням термінів у сучасній лінгвістиці займається термінознавство – наука, що вивчає спеціальну лексику з точки зору її типології, походження, форми, змісту (значення) і функціонування, а також використання, упорядкування і створення [Гринев 1993, с. 23].

Предметом дослідження термінознавства є термін – номінативне слово або словосполучення, яке приймається для найменування загальних понять. Об’єктом упорядкування в термінознавстві є термінологія, тобто природно сформована сукупність термінів певної галузі знання або її фрагмента. Термінологія піддається систематизації, потім аналізу, при якому виявляються її недоліки та методи їх усунення, і, нарешті, нормалізації. Результат цієї роботи представляється у вигляді терміносистеми – упорядкування чисельних термінів із зафіксованими відносинами між ними.

В. А. Татарінов вважає, що специфіка термінів як особливого лексичного розряду слів полягає в тому, що вони створюються у процесі виробничої та наукової діяльності, тому функціонують лише серед людей, які володіють відповідними науковими та виробничими реаліями, тобто макроконтекстом [Татарінов 1996, с. 47].

Відповідно до теорії Ф. де Соссюра, мовна система будується на двох головних типах відносин, які відповідають різним формам розумової діяльності людини і проявляються у двох різних сферах мови: безпосередньо спостерігається та безпосередньо не спостерігається [цит. за Звєгинцевим 1972].

Розглянуті відносини можна віднести або до синтагматичних, або до тих, які Ф. де Соссюр називав асоціативними (пізніше Єльмслєв запропонував назву парадигматичні). Більш того, він вважав, що опис механізму мови можливо тільки за допомогою зазначених відносин.

Перш ніж перейти безпосередньо до двох видів системних відношень у лексиці, розглянемо базові теоретичні поняття. Для початку визначимо, що є система. Отже, «система – це цілісне, впорядковане утворення, існуюче в цілях виконання певної функції, завдяки особливому способу ієрархічного узгодження певної субстанції з певною структурою» [Сербиновська 2009].

Розглядаючи мову як системне утворення, його можна охарактеризувати як ієрархічно організовану сукупність мовних елементів, які знаходяться в більш-менш міцних структурних зв'язках, і які спрямовані на виконання комунікативної та когнітивної функції.

Парадигматичними відносинами пов'язані одиниці, взяті поза їх функціонування, як узагальнені, інваріантні одиниці-еталони. Синтагматичними відносинами пов'язані функціонуючі одиниці, які мають статус актуалізованих варіантів.

За визначенням Л. Б. Ткачової, системні відносини реалізуються на чотирьох рівнях мови: фонетичному, морфемному, лексичному та синтаксичному. У зв'язку з тим, що дослідження ґрунтується на словникових лексичних одиницях і властивих їм структурно-семантичних характеристик поза мовою або текстом, синтагматичні відношення в цій терміносистемі не розглядаються. Системність лексики виявляється у можливості об'єднання за спільними ознаками всіх слів у кілька груп. На відміну від синтагматичних, які об'єднують слова горизонтально, парадигматичні зв'язують вертикально [Ткачова 1987, с. 55–57].

У лексикології парадигматика виділяється як самостійна галузь, в якій враховуються парадигматичні відношення лексем до інших лексем мови і розглядаються властивості їх протиставності один одному або, навпаки, їх взаємозв'язку. При цьому відзначимо, що парадигматичні відношення між словами неоднорідні, оскільки вони можуть ґрунтуватися на різних формальних і

семантичних характеристиках слів. Найбільш значні за величиною парадигматичні класи лексичних одиниць – це об'єднання слів за частинами мови.

Перейдемо безпосередньо до розгляду терміносфери ювелірної справи у сучасній англійській мові. Це дослідження є актуальним у світлі поширення ювелірних термінів за межі вузькоспеціальних сфер, їх зростаюча загальна вживаність. Зрозуміло, це є наслідком розвитку ювелірної справи в цілому і індустрії моди зокрема. Ювелірна термінологія, як і будь-яке мовне системне явище, може і повинно бути піддано класифікації з урахуванням наведених вище характеристик терміна. Класифікація дозволяє детермінувати домінуючі ознаки термінів цієї галузі, проаналізувати семантику слів і детально розглянути їх структуру.

Базою для аналізу слугував сучасний словник геммології та ювелірної справи [ГЮП] та англомовні тлумачні словники: Cambridge Dictionary [CD], Etymology Dictionary [ED], Macmillan Dictionary [MD], MW [MW], Thesaurus [T]. Методом суцільної вибірки було опрацьовано 500 термінів, які мають відношення до ювелірної справи. На основі отриманого матеріалу були виявлені особливості англомовної ювелірної термінології за різними характеристиками: за синонімічними та антонімічними зв'язками, за походженням та семантикою.

Результатами дослідження гіпо-гіперонімічних відносин в ювелірній терміносистемі є встановлення структурно-семантичних особливостей, що виражається у наявності термінів-словосполучень, які утворюють тематичні групи всередині терміносфери, наприклад лексема *agate* має високу сполучуваність:

Carnelian agate – usually exhibiting reddish hues [CD];

Greek agate – pale white to tan colored agate found in Sicily [CD];

Turritella agate – formed from tenera spiral marine shells [CD];

Tube agate – with visible flow channels [CD].

Оскільки в ювелірному термінологічному словнику кожне словосполучення розглядається як цілісна одиниця, закріплена за певним поняттям, ці терміни слід розглядати як гіпоніми іменника *agate*. Гіпо-гіперонімічні групи такого типу переважають в даній терміносистемі. Цей вид системних відносин представлений й

іншими лексичними рядами. Так, наприклад ювелірний термін *adornment* означає *прикраса, оздоба*, тобто має загальне значення в ювелірній терміносистемі, адже під *прикрасою* мають на увазі будь які прикраси: *брошка, каблучка, намисто, сережка, браслет*. Наведемо англійські ювелірні терміни:

- *adornment* – brooch, ring, necklace, earring, bracelet [MD];
- *carve* – incise, abrade, etc. [MD];
- *gem* – Cameo, Intaglio, diamond, ruby [MD].

Досліджувана терміносистема ювелірної справи представлена іменниками, прикметниками, дієсловами і в меншій мірі дієприкметниками та герундієм. Термінологічна сфера ювелірної справи складається головним чином з трьох груп іменників:

- 1) позначають різні матеріали та вироби (*diamond, thread, clasp*);
- 2) власних назв конкретних виробів (*Jade Pearl, Memento Mori, Stomacher*);
- 3) віддієслівних іменників, які позначають процеси та способи виготовлення й обробки виробів (*etching, carving, lengthening*).

2.1.1. Синонімія в ювелірній термінології. Розглянемо семантичний аспект лексичної парадигми ювелірної справи. Ядром лексико-семантичної парадигми є синонімічний ряд. Як стверджує В. Т. Тітов, фактично всі системні складові парадигматики кореняться у синонімічному ряді та похідні від нього. Головною опозицією синонімічного ряду є опозиція домінанти синонімічного ряду, тобто немаркованого члена й інших її членів [Тітов 2004, с. 3–6].

Слід також навести роздуми Г. Є. Бочерової, що синонімія є явищем, симетричне полісемії, яка має місце при вираженні чисельних сем однієї лексеми. Можна сказати, що в такому контексті синонімія рівнозначна полілексії, адже одній семі відповідає багато лексем [Бочерова 2013, с. 1722]. Зазначаючи про таку спірну характеристику терміна як однозначність/багатозначність, ми спиралися на точку зору А. А. Реформатського, котрий обґрунтовував допустимість багатозначності

термінів поза терміносистеми і не допустимість її всередині системи [Реформатский 1986].

Як зазначалося вище, для аналізу було виокремлено 500 термінів, де методом кількісного підрахунку було встановлено, що 75% термінів ювелірної справи є полісемантичними тобто багатозначними у мові, де більшість мають два значення. Найчастіше значення терміна проявляються у суміжних галузях людської діяльності. Так, наприклад, термін *blasting* у тлумачному англomовному словнику *Macmillan Dictionary* (далі MD) має шість значень:

- 1) *damage with gun/bomb;*
- 2) *hit something with force;*
- 3) *make a loud sound;*
- 4) *criticize someone;*
- 5) *kick/hit ball hard;*
- 6) *used for showing anger [MD].*

Вже на цьому етапі стає зрозумілим, що ця лексема полісемантична. Якщо звернутися до професійного словника ювелірної справи (далі ГЮП), то бачимо окрім загального значення, ще й вузькогалузеве, а саме: обдування, зачистка поверхні за допомогою піску, скла або інших матеріалів, підбивні роботи (*ювелірна справа*); паління шпурів (*гірничка справа*) [ГЮП].

Звертаючись до питання синонімії, виявлені наступні особливості англomовної ювелірної термінології:

1) Синонімічні ряди у більшості випадків складаються лише з однієї пари одиниць, наприклад:

Aeroide – Aquamarine;

Agaphite – Turquoise;

Agstein – Jet;

Alalite – Diopside;

Andalusite – Chizeulite;

Automolite – Gahnospinel;

Azorite – Zircon;

Blackjack – Sphalerite;
Bouteillenstein – Moldavite;
Callaite – Turquoise;
Crown Main – Kite facets;
Enhydros – Hydrolite;
Ferrosphenel – Hercynite;
Gosselite – Viridine;
Grenat(l)ite – Staurolite;
Idocrase – Vesuvianite;
Iolite – Cordierite;
Large –Mele;
Malacolite – Diopside;
Manganandalusite – Viridine;
Morganite – Vorobyevite;
Peridot – Olivine;
Sardstone – Sardonyx;
Saualpita – Zoisite;
Sodaclase – Albite;
Wernerite – Scapolite [ГЮП].

Як видно із прикладів, усі наведені синоніми – це представники гемології, тобто каміння, які виражені іменниками. Можна припустити, що такий результат пов'язаний із тим, що ювелірна справа – міжнародна галузь, тобто одне і те ж поняття присутнє в різних країнах і тому має різну назву. Про походження термінів буде описано нижче.

В термінології ювелірної справи синонімія серед інших частин мови не поширена. Так, було встановлено лише три приклади інших частин мови:

– *to fringe – to edge with* – облямовувати, ювелірні терміни виражені дієсловом [ГЮП];

– *cutting – faceting* – огранювання/гранування, ювелірні терміни виражені відієсліним іменником [ГЮП];

– *melting – fusion* – плавка, ювелірний термін *melting* виражений відієсліним іменником [ГЮП].

Та поруч з синонімічним рядом, які складаються лише з однієї пари одиниць, в аналізованому матеріалі зафіксовані й довший синонімічний ланцюг, наприклад:

Aventurine – Biharite – Sunstone;

Armenite – Azurite – Blue Malachite;

Black Diamond – Carbonado – Carbon;

Blister pearl – Chicot pearl – Mother-of-pearl;

Carre ‘ – English square cut – Step Cut;

Cyanite – Disthene – Kyanite;

Hematite – Glance Iron – Oligist Iron;

Jasper – Jaspis – Jasperite;

Operculum – China cat’s eye – China stone [ГЮП].

Найдовший синонімічний ланцюг виражено чотирма ювелірними термінами, які мають одне і те ж поняття: нефрит; гірська порода метасоматичного походження, що складається з актиноліту та тремоліту; колір – зелений різних відтінків, білий, сірий, коричневий; ювелірно-виробний камінь [ГЮП, с. 41]:

Axe-stone – Greenstone – Nephrite – Youstone [ГЮП].

2) Синоніми, що мають спільний корінь. Наприклад термін *Azurchalcedony* має офіційний синонім *Azurlite*, де обоє позначають одне і те ж поняття, а саме мінерал (гідроксілкарбонат міді); колір блакитний; використовується як виробне каміння [ГЮП, с. 9]. Якщо звернутися до їх форми, то можна побачити, що вони обоє містять однаковий корінь *Azur*, що з латинської означає небесно-голубого кольору. Розглянемо ще декілька прикладів синонім, які мають однаковий корінь:

Balas – Ballagier – [Bal];

Fluorspar – Fluorite – [Fluor];

Gemmary – Gemmology – [Gemm];

Jasper – Jasperite – Jaspis – [Jasp];

Sapphire – Sappare – [Sapp] [ГЮП].

3) Синонімічні пари, які мають невеликі розбіжності у правописі. Зазвичай, у словнику такі розбіжності пишуться у дужках. Так, наприклад, термін *Grenat(l)ite* подається із дужкою, тобто, він може бути як і з літерою *l* так і без неї: *Grenat(l)ite*: *Grenatlite* – *Grenatite* [ГЮП].

Схожу ситуацію спостерігаємо і в наступних прикладах:

Jargo(o)n: *Jargoon* – *Jargon*;

Lyd(d)ite: *Lyddite* – *Lydite* [ГЮП].

Окремо виділимо ті ювелірні терміни, які мають різні варіації суфіксів:

Aggregat(ion): *Aggregat* – *Aggregation* ;

Jasp(ery), -(iden), -(ideous): *Jaspery* – *Jaspiden* – *Jaspideous*;

Malachon(e): *Malacone* – *Malacon* [ГЮП].

В окрему групу синонімів відносимо ті пари, які різняться у графічному написанні через фонетику приймаючої мови. Так, у прикладі синонімічної пари *Cyanite* – *Kyanite* різниться лише перша літера: *C* → *K*. Оскільки більшість ювелірних термінів мають іншомовне походження, а сама ювелірна термінологія всесвітньо поширена, тому таке явище, як різне графічне зображення фонетичної складової слова досить поширена в ювелірній справі. На це вказують наступні приклади:

Corindon – *Corundum* – [*i* → *u*; *o* → *u*];

Cyanite – *Kyanite* – [*C* → *K*];

Jeremejevite – *Eremeyevite* – [*Je* → *E*];

Hessonite – *Essonite* – [*He* → *E*];

Lazule – *Lazuli* – [*e* → *i*] [ГЮП].

4) Синоніми, які мають скорочену форму. Скорочення може виражатися як в одній літері, так у цілому слові. Так, наприклад, у наступній парі синонімів усічена лише одна літера:

Amberite – *Ambrite* [ГЮП].

У словнику ювелірної справи [ГЮП] вони подаються як два слова, а не варіація одного у дужках, де різниця полягає лише в одній літері *e*.

А у іншій синонімічній парі відсутня частина кореня *lm*:

Spalmandite – *Spandite* [ГЮП].

У наступній парі усіченню підлягає суфікс **ado**:

Carbonado – *Carbon* – [**ado**] [ГЮП].

Зазвичай під час скорочення, залишається препозитивна частина терміну. Так, наприклад у синонімічній парі *Cape diamond* – *Cape*, постпозитивна частина **diamond** була усічена, тобто, під ювелірним терміном *Cape* мається на увазі *Cape diamond*:

Cape diamond – *Cape* – [**diamond**] [ГЮП].

Схожа ситуація спостерігається із наступним терміном:

Aragonitic Lime – *Aragonite* – [**Lime**] [ГЮП].

Але в цьому прикладі і препозитивний елемент зазнав змін у вигляді скорочення: *Aragonitic* – *Aragonite* – [**ic**→**e**]. Таке перетворення можливе через поняття, що воно позначає. Так, у першому розгорнутому варіанті лексема *Aragonitic* виражала ознаку у вигляді прикметника (на що вказує суфікс **ic**). А вже у скороченому варіанті термін має позначати саме поняття, а тому перетворюється із прикметника на іменник *Aragonite*.

Цікаву трансформацію спостерігаємо у наступній синонімічній парі:

By-water – *Bye* – [**water**] [ГЮП].

Тут усікається постпозитивна частина, але та, яка залишається, зазнає певних перетворень: *By* → *Bye*. Такі зміни можна пояснити з точки зору граматики, тобто граматичної приналежності. *By* в англійській мові – це прийменник, тобто службова частина мови, а тому самотійно він не може вживатися. Звідси і нова форма у вигляді іменника *By*.

Але є і виключення, коли усіченню підлягає препозитивний елемент ювелірного терміну, а залишається постпозитивний, наприклад:

Coal-jet – *Jet* – [**Coal**] [ГЮП].

5) Нерівноцінні синоніми, тобто елементи синонімічної пари різні за структурою. Найчастіше це проявляється наступною формулою: простий термін – термін-словосполучення, наприклад: *Andradite* – *Black Garnet*. Тобто, перший

елемент синонімічної пари – це простий термін (*Andradite*), в той час як другий елемент – термін-словосполучення (*Black Garnet*). Наведемо ще приклади:

Abalon – Paua Shell;
Astrumite – Tibetan quartz;
Billitonite – Fire Pearl;
Cacholong – Pearl Opal;
Cairngorm – Scotch Topaz;
Carre – English Square Cut – Step Cut;
Citrine – Bohemian Topaz;
Cordierite – Saphir d'eau;
Cryolite – Ice Stone;
Diopase – Emerald Cooper;
Eozite – Tibetan Quartz;
Gahnospinel – Zinc Gahnite;
Grossular – Gooseberry Stone;
Halite – Common Salt;
Hematite – Glance Iron – Oligist Iron;
Lazuli – Lapis-Lazuli;
Leonite – Tibetan quartz;
Serpentinite – Blue Elvan;
Spinel – Magnesium-aluminate [ГЮП].

Як видно із наведених прикладів, більшість термінів-словосполучень складаються із двох слів. Але зафіксовані і такі випадки, коли термінів-словосполучення складалося із трьох слів, наприклад:

Almandine – Iron-aluminum Fashoda;
Grossular – Calcium Aluminium Garnet;
Pyrope – Magnesium-aluminum Fashoda [ГЮП].

6) Синоніми, які мають спільний елемент. Наприклад, синонімічна пара *Avaby **Pearl** – Abalone **Pearl***, має один спільний елемент ***Pearl***, тобто *Avaby **Pearl*** означає те ж саме, що і *Abalone **Pearl***. Наведемо ще декілька прикладів:

[Amber] – *Bone Amber* – *Osseous Amber*;

[Beryl] – *Maxiks Beryl* – *Blue Beryl*;

[Cape] – *Silver Cape* – *Cape Diamond*;

[Crystal] – *Berg Crystal* – *Rock Crystal*;

[Pavilion] – *Pavilion Main* – *Pavilion Facets* [ГЮП].

Велику кількість синонімів утворено на базі лексеми **Pearl**, але слід підкреслити, що синонімами вони є за словником, а не через те, що вони мають спільний елемент. Так, якщо в синонімічному ланцюжку *Clam Pearl* – *Conchitic Pearl*, термін-словосполучення *Clam Pearl* означає те ж саме, що і *Conchitic Pearl*, а саме перлина клам (вид молюска), то інший ювелірний термін із лексемо **Pearl** не виражатиме те ж саме явище. Наприклад *Mabe' Pearl* (перлина Мабе; культивована блістер-перлина, випиляна з раковини) не те ж саме, що і *Semi-round Pearl* (перлина напівсферичної форми). Тобто, наявність спільного елемента не робить автоматично такі терміни синонімами, оскільки за семантикою вони виражають різні поняття. Для формування справжніх синонімічних пар, було використано вказівки спеціального словника ювелірної справи [ГЮП], наприклад:

Avaby Pearl – *Abalone Pearl* – *[Pearl]*;

Blister Pearl – *Chicot Pearl* – *Mother-of-pearl* – *[Pearl]*;

Clam Pearl – *Conchitic Pearl* – *[Pearl]*;

Mabe' Pearl – *Cultured Blister Pearl* – *[Pearl]*;

Mirror Pearl – *Luly Pearl* – *[Pearl]*;

Paua Pearl – *Abalone Pearl* – *[Pearl]*;

Petrified Rose – *Barite Rose* – *[Rose]*;

Semi-round Pearl – *Button Pearl* – *[Pearl]*;

South Sea keshi – *akoya keshi pearl* – *[Pearl]* [ГЮП].

Окремо слід зазначити і ювелірні синонімічні пари, спільний елемент яких міститься всередині складного терміну, наприклад:

Soaprock – *Soapstone* – *[Soap]* [ГЮП].

Якщо усі зазначені вище ювелірні терміни відносяться до вузької тематики, то в окрему групу синонімів відносяться ті терміни, до складу яких входять

загальновживані слова, наприклад, синонімічна пара *Soaprock* – *Soapstone*. Тут синонім виражений за допомогою загальновживаних слів **rock** та **stone**. Обидва слова значаться як синоніми в англійському синонімічному словнику Thesaurus: [T] і позначають тверду речовину, що знаходиться в землі і часто використовується для будівництва будинків [CD], тобто за основу для синонімічної пари бралася загальна характеристика обох слів:

Soaprock – *Soapstone* – [**rock** – **stone**].

У наступному прикладі за основу береться зовнішній колір:

Sun Opal – *Fire Opal* [ГЮП].

У наведеному прикладі обидва слова – це полісемантичні іменники: **Sun** та **Fire**. Поруч із основним значенням, вони також мають низки другорядних, одне із яких виявилось спільним для залучення до синонімічного ряду ювелірних термінів. Так, вони виражають колір:

Sun → [сонце гаряче] → [жовте];

Fire → [вогонь гарячий] → [жовтий].

7) Синоніми, де один елементів через свою полісемантичність, має різні синонімічні пари. Тобто, одна лексема має низку значень і через це залучається до різних нерелевантних синонімічних груп. Так, наприклад, ювелірний термін **Aragonite** виступає синонімом для двох різних ювелірних понять:

1. **Aragonite** – *Aragonitic Lime* → арагоніт; мінерал (карбонат кальцію), утворює мінеральну частину перламутру, перлів і коралів, а також мармуровий онікс вапняних печер; камінь [ГЮП].

2. **Aragonite** – *Needle Spar* → голковий шпат; назва всіх мінералів з хорошою спайністю [ГЮП].

На основі наведеного прикладу було зображено, що один і той же ювелірний термін може мати різні синонімічні ланцюги.

Наведемо приклади таких полісемантичних ювелірних термінів:

[**Agalmatolite**]:

1. **Agalmatolite** – *Bildstein*;

2. **Agalmatolite** – *Figure Stone*.

[**Aventurine**]:

1. *Aventurine* – *Lardite*;
2. *Aventurine* – *Quartz aventurine*.

[**China Cat's Eye**]:

1. *China Cat's Eye* – *Cat's Eye Pearl*;
2. *China Cat's Eye* – *Operculum*.

[**Chrysotile**]:

1. *Chrysotile* – *Evening Brazillian*;
2. *Chrysotile* – *Golden Beryl*.

[**Tibetan quartz**]:

1. *Tibetan quartz* – *Astrumite*;
2. *Tibetan quartz* – *Leonite* [ГЮП].

У процесі формування терміносистеми ювелірної справи лексична варіантність привела до найменування одних і тих же понять в трьох основних різновидах:

- 1) у мові вживалося кілька запозичень з різних мов для одного і того ж поняття;
- 2) запозичення супроводжувало споконвічне в мові слово;
- 3) з появою запозичення спеціально створювався англomовний термін, рівнозначний йому за значенням (див. табл. 2.1).

Таблиця 1.2.

Приклади синонімії термінології ЮС

№	Французький оригінал	Англійський еквівалент	Синонім	Переклад (позначення)
1	<i>eau-forte</i>	<i>etching</i>	<i>aquafortis</i>	Аквафортіст – вид гравіювання на металі з допомогою травлення металу кислотами
2	<i>faience</i>	<i>glaze porcelain</i>	<i>earthenware</i>	фаянс
3	<i>opaque</i>	<i>lightproof</i>	–	непрозорий, темний
4	<i>vermeil</i>	<i>gold-plated silver</i>	<i>gilded silver</i>	позолота, позолочене срібло

Великий відсоток синонімічних пар утворилися у зв'язку з лінгвокультурними та соціальними чинниками, які вплинули на словниковий склад, а саме значною поширеністю французької мови та великою кількістю відомих французьких ювелірів. З плином часу деякі французькі запозичення знайшли англomовні відповідники. Причому, що дуже характерно для цієї сфери діяльності, вони не перейшли до розряду архаїзмів, а продовжили функціонування в мові спільно з новими термінами.

2.1.2. Антонімія в ювелірній термінології. Поруч із синонімією, в ювелірній термінології також зустрічається антонімія, але не настільки поширена, як синонімія. Серед антонімів ювелірних термінів, можна виділити наступні групи:

1) Прості антоніми – антоніми, які складаються з одного терміну, наприклад:

lengthening – shortening;

hardening – melting [ГЮП].

Більшість таких термінів ювелірної справи будуються не на семантиці слів, як у наведених прикладах, а за допомогою афіксації.

Так, до антонімічних префіксів відносяться:

– **un-:** *unbend, unbender unit, unclasp, uncoiling unit, unevenness, unfinished, ungreased, unoil, unscramble, unseal, unshrinkablility, unshrinkable, unsolder, unsplit pattern, unstring* [ГЮП].

– **non-:** *Non-ferrous, non-ferrous Metal, non-metallic Mineral, Nonpareil;*

– **pseudo-:** *Pseudochrysolite, Pseudomalachite* [ГЮП].

До антонімічних суфіксів відносяться:

– **-less:** *Acidless, Coreless induction furnace, Lusterless, Seamless, Seamless-rolled.*

– **-out:** *chipping-out, cutting-out, drain-out, draw out, drawing-out frame, drilling out, drive out, fatten out, file out, hammer out, melt out, plate out, roll out, file out, saw out* [ГЮП].

2) **Антоніми-словосполучення.** У таких антонімічних парах зазвичай антонімом виступає загальновживане слово, наприклад:

Top Halves – Bottom halves [ГЮП].

У наведеному прикладі антонімами виступають загальновживані прикметники **Top** та **Bottom**, які позначають місцеположення (верхній/нижній). Те, що це звичайні антоніми поза ювелірної терміносистеми вказує тлумачний словник Thesaurus, де обидва терміни стоять у колонці антоніми [Т].

За аналогією були створені наступні антоніми:

Upper Girdle Facets – Lower Girdle Facets [ГЮП].

Де антонімами виступають загальновживані прикметники положення **Upper** та **Lower**.

Good Cleavage – Poor Cleavage [ГЮП].

Де антонімія виражена через прикметники якості **Good** та **Poor**.

Long Columnar Habit – Short Columnar Habit [ГЮП].

У наведеному прикладі антонімами виступають прикметники, що позначають довжину: **Long** та **Short**.

Таким чином, дослідження демонструє чітку системну організацію терміносистеми ювелірної справи в англійській мові, виявляючи особливості парадигматики термінів, як членів загальної мовної системи.

2.2. Етимологічні та семантичні особливості англomовної ювелірної термінології

У класифікації були поетапно розглянуті семантичний і структурний аспекти термінів ювелірної справи. З урахуванням характеристик й ознак терміна як лексичної одиниці, були складені дві класифікації:

- 1) етимологічна;
- 2) семантична;

2.2.1. Етимологічна класифікація термінів ювелірної справи. Щодо походження термінів ювелірної справи, то тут визначення реального походження терміну вдається не завжди, оскільки більшість термінів – це терміні-словосполучення, де не можливо встановити загальне походження, а в спеціальному словнику вказано лише декілька прикладів із реальним джерелом походження, наприклад:

Saphir d'eau (fr.) – водяний сапфір [ГЮП, с. 57], де позначка (fr.) означає, що термін французького походження. Наведемо усі приклади з вказаною етимологією, оскільки таких випадків мало у словнику:

Beau Pearl (fr.) – перлина Бо; імітація перлини;

Bell Pearl – перлина у формі подовженої краплі;

De la Mar Pearl (fr.) – перлина Деламарській; імітація перлини;

De Meisner Pearl (fr.) – перлина Де Мейснер; імітація перлини, виготовленої з матового скла та перламутру;

Decraqueler Pearl (fr.) – перлина Декракле; перлина зі зміненим забарвленням термічним способом;

Fermeoir (fr.) – фермуар, декоративна застібка для намиста, браслета. Сучасні фермуари прикрашаються каменями, емаллю, сканью. Фермуаром називається також гарна застібка на книзі, альбомі, гаманці;

Plique-a'-jour (fr.) – різновид емалі (віконна або вітражна); прозора емаль, нанесена на ажурний орнамент;

Solitaire (fr.) – солітер; одиничний закріплений коштовний камінь.

Thoulet Solution (fr.) – рідина Тулі.

Але на жаль такі вказівки у словнику виявились не чисельними і більшість запозичень неможливо виявити без спеціальних знань, а яскраві іноземні запозичення не завжди зрозумілі щодо першоджерела. Так, наприклад, ювелірний термін ***Lat yau*** у словнику ювелірної справи вказується, що це ***лам іяї***; матовий різновид жадеїта [ГЮП, с. 34]. Як видно із наведеного прикладу, навіть сам термін перейшов до англійської мови за допомогою фонетики, тобто транскрипцією.

Пошук походження цього терміну або країну мови-джерела, виявився не ефективним, а тому і етимологію не вдалося з'ясувати.

Але поруч із ними є запозичення, які за звучанням можна зрозуміти, з якої мови воно увійшло до англійської ювелірної терміносистеми. Так, наприклад, термін *Bodenbenderite* має німецьке звучання. Корінь слова *Bodenbender* у словнику з німецької мови перекладається як підлоговий трубогіб. Хоча в англійській ювелірній терміносистемі цей термін немає нічого спільного із початковим значенням, а саме боденбендеріт; різновид спессартина [ГЮП, с. 12]. Або термін *Breithauptite*, який має німецьке звучання і у словнику з німецької мови слово *Breithauptit* має значення широка голова, в той час як в англійській ювелірній справі під цим терміном вважається брейтгауптит; рідкий мінерал (стибнит нікеля); колекційний камінь [ГЮП, с. 12]. Цікавий, з точки зору семантики, німецький ювелірний термін *Liebenbergite*. У словнику німецької мови воно перекладається як люблю гірника, в той час як у спеціальному словнику ювелірної тематики термін *Liebenbergite* означає Лібенберг; рідкісний мінерал (силікат нікелю і марганцю); в ювелірній обробці більш поширений аналог природного мінералу – синтетичний Лібенберг [ГЮП, с. 35].

Ювелірний термін-словосполучення ***Terra abla*** повністю запозичений із латинської мови, де кожний елемент має власне значення: *Terra* – земля, *abla* – біла. У словнику ювелірної справи цей термін означає високосортний гіпс [ГЮП, с. 67]. Інший латинський термін ***Aqua-aura*** у латинському словнику кожний елемент має свій переклад: *Aqua* – вода, *aura* – аура. У словнику ювелірних термінів надається одразу два значення: 1) метод облагородження кварцу тонкими плівками металевого покриття; 2) блакитний кварц або топаз з підкладкою з фольги для отримання ефекту іризації [ГЮП, с. 8].

Та не усі запозичені терміни мають відхилення від асоціативного значення. Так, наприклад, елемент *Baguette* терміну-словосполучення *Baguette cut* має виражене французьке походження: *Baguette* – багет, французький хліб продовгуватої форми [MW]. В ювелірній справі термін-словосполучення має значення ступінчасте ограновування багет [ГЮП, с. 9]. На відміну від попереднього

терміну, цей має виражену схожість у формі, тобто ограновування у формі багет (продовгуватого прямокутника). Або інший французький термін *Chatoyant*. У словнику з французької мови він означає мерехтливий. Цю конотацію залучено до ювелірної терміносистеми: *Chatoyant* – переливчастий (про коштовний камінь, для якого характерна гра кольорів) [ГЮП, с. 15].

Зустрічаються навіть цілі французькі запозичення типу *CIBJO*, що розшифровується як *Confe de ration Internationale de La Bijouterie, Joaillerie, Orfèvrerie, Perles et Pierres* – Міжнародна конфедерація торгівлі ювелірними виробами [ГЮП, с. 16], або голландська назва *HRD* – *Hoge Raad voor Diamant* – Вища алмазна рада Бельгії [ГЮП, с. 31].

Серед аналізованого матеріалу зустрічаються навіть транскрибовані терміни із китайської мови, наприклад *Fei ts'ui*. Словник Merriam-webster подає саме такий транскрибований термін із поясненням значення та його етимологією: *emerald-green jadeite from Burma; Chinese (Pekingese): fei ts'ui yü, from fei ts'ui kingfisher + yü jade* [MW]. У професійному словнику ювелірної справи *Fei ts'ui* означає фейцуй; різновид жадеїта [ГЮП, с. 24].

Але все ж таки за походженням терміни можна поділити на власне англійські терміни та запозиченні терміни. Для з'ясування походження ювелірних термінів дослідження спирається на данні англійського етимологічного словника Etymology Dictionary [ED].

1) Власне англійські терміни ювелірної справи – це терміни, які пішли з англійської мови, наприклад:

Spinel – шпінель рідкісний мінерал кубічної сингонії, змішаний оксид магнію і алюмінію. Походить з давньої англійської мови XIII століття. Ось що зазначено в етимологічному словнику: *early 13c, with unetymological -d-, from Old English spinel small wooden bar used in hand-spinning, properly an instrument for spinning, from stem of spinnan (see spin (v)) + instrumental suffix -el (1) Compare handle, thimble, etc.* [ED].

2) Запозичені терміни ювелірної справи – це терміни, які увійшли до англійської мови з інших мов. Серед мов-джерел, найчастіше зустрічається

латинська, грецька, французька, німецька, санскрит, іврит, арабська, голландська, китайська тощо. Розглянемо приклади.

– **латинські запозичення:**

Lapis lazuli – лазурит: блакитний камінь, багатий яскраво-блакитний силікатний камінь. Перше вживання зафіксовано на початку XV століття, від середньолатинських **lapis lazuli**, що у буквальному значенні означає камінь блакитного кольору. Обидва терміни мають латинське походження:

lapis у значенні камінь та **lazuli** у значенні блакитний [ED].

– **грецькі запозичення:**

Malachite – малахіт: малахітова звичайна зелена мідна руда, основний карбонат міді, що має гарний зелений колір. Перше вживання зафіксовано наприкінці XIV століття. Походить від грецького **malachitis** (lithos) у значенні каміння мальви. Цей мінерал отримав таку назву через схожість з листям рослини мальви [ED].

– **французькі запозичення:**

Tourmaline – турмалін: силікат алюмінію та бору. Перше вживання зафіксовано у 1759 році з французької мови [ED].

– **німецькі запозичення:**

Quartz – кварц: діоксид кремнію. Перше вживання зафіксовано у 1756 році. Походить від німецького терміну Quarz або Zwarc, у значенні гірський кришталь, який у свою чергу пішов від середньовісньонімецького twarc [ED].

– **запозичення із санскриту:**

Opal – опал: мінерал, подібний кварцу, але без кристалічної структури. Перше вживання зафіксовано у 1590-ті роки. Ймовірно походження від санскритського **upala-s**, що означає самоцвіт, коштовний камінь [ED].

– **запозичення із івриту:**

Coral – корал: загальна назва коралового твердого вапняного скелета, що виділяється певними морськими поліпами. Перше вживання зафіксовано в

1300 році. Можливо семітського походження з івритського **goral** у значенні дрібний камінчик [ED].

– **запозичення із арабської мови:**

Amber – бурштин, амбра (парфуми виготовлені з амбри). Перше вживання зафіксовано у XIII столітті. Походить від арабського **anbar** у значенні амбра, патологічний секрет кишок кашалотів, який використовуються в парфумерії та кулінарії [ED].

Слід зазначити, що навіть в етимологічному словнику досить важко встановити першоджерельну мову для запозичення. Для наочного прикладу наведемо пояснення етимологічного словника та ланцюжок із декількох мови:

Emerald – bright green precious stone, 1300, emeraude, from **Old French** esmeraude (12c), from **Medieval Latin** esmaraldus, from **Latin** smaragdus, from **Greek** smaragdus green gem (emerald or malachite), from **Semitic** baraq shine (compare **Hebrew** bareqeth emerald, **Arabic** barq lightning) [ED].

Тобто, термін **Emerald** пішов з грецької мови, потім увійшов до латинської, а потім і до французької. Але також словник вказує на можливе семітське походження. Тобто, джерелом можна вважати як грецьку мову (звідки спочатку пішло слово), так і французьку (звідки воно увійшло до англійської мови).

Таким чином, з'ясувати, а тим більш класифікувати терміни ювелірної справи за етимологічною ознакою досить важко через відсутність чіткого поділу за походженням в етимологічному словнику та складністю самих термінів, які у більшості складаються більше ніж з одного слова.

2.2.2. Семантична класифікація термінів ювелірної справи. За семантикою терміни ювелірної справи можна поділити на три групи: універсальні, міжгалузеві та спеціальні, де за кількістю переважають саме спеціальні, оскільки більшість аналізованих термінів відносяться до гемології, а назви каміння коштовного та напівкоштовного виду не можуть бути універсальними.

1. Універсальні терміни ювелірної справи – це терміни, які за семантикою відносяться до загальноновживаних слів, що робить їх універсальними та надає дуже

широке поле використання окрім ювелірної справи. Наприклад термін **ring**. В англомовному тлумачному словнику MW надається одразу тринадцять можливих значень, що робить цю лексему універсальною. Важливо підкреслити той факт, що лише друге значення відноситься до ювелірної терміносистеми. Отже, наведемо приклад тлумачення в оригіналі *ring*:

1. A circular band for holding, connecting, hanging, pulling, packing, or sealing: *a key ring; a towel ring*;
2. A circlet usually of precious metal worn especially on the finger;
3.
 - a) a circular line, figure, or object: *smoke ring*;
 - b) an encircling arrangement: *a ring of suburbs*;
 - c) a circular or spiral course – often used figuratively in plural in the phrase *run rings* around to describe surpassing an opponent decisively.
4.
 - a) (1): an often circular space especially for exhibitions or competitions especially: *such a space at a circus*;
 - (2): a structure containing such a ring;
 - b): a usually square enclosure in which a fighting contest (such as a boxing or wrestling match) takes place;
5. A band of small objects revolving around a planet (such as Saturn) and composed of dust and icy or rocky fragments;
6. Annual ring – the layer of wood produced by a single year's growth of a woody plant: *Under ideal conditions, trees grow quickly, leaving wide annual rings behind*;
7.
 - a) an exclusive combination of persons for a selfish and often corrupt purpose (as to control a market): *a wheat ring*;
 - b) gang;
8. The field of a political contest: race;
9. Food in the shape of a circle;

10. An arrangement of atoms represented in formulas or models in a cyclic manner – called also *cycle*.

11. A set of mathematical elements that is closed under two binary operations of which the first forms a commutative group with the set and the second is associative over the set and is distributive with respect to the first operation

12. Rings plural:

a) a pair of usually rubber-covered metal rings suspended from a ceiling or crossbar to a height of approximately eight feet above the floor and used for hanging, swinging, and balancing feats in gymnastics

b) an event in gymnastics competition in which the rings are used

13. Boxing entry – the art of attack and defense with the fists practiced as a sport: *ended his ring career* [MW].

У ході дослідження встановлено, що більшість прикметників, які позначають колір, широко вживаються у ювелірній справі. До таких термінів відносяться усі кольоративи, що стали невід’ємною часткою у багатьох назв каміння як от *black, blue, bright, dark, brown, green, gold, light, orange, red, rose, silver, white, yellow*, наприклад: **Orange Opal** – оранжевий опал [ГЮП, с. 43].

Важливо зазначити, що кольоративи вживаються у різних ролях та мають різні позиції. Так, наприклад кольоратив **Blue** виявився найпродуктивнішим у словотворі ювелірної справи. Він застосовується і як окрема незалежна лексема в ролі іменника: **Blue** – синій, блакитний [ГЮП, с. 11]; і як частина терміну-словосполучення. На основі цієї лексики створено низку інших термінів-словосполучень ювелірної справи:

Blue Asbestos – крокідоліт; блакитний азбест;

Blue Earth – кімберліт;

Blue John – Блакитний Джон; волокнистий або стовпчатий різновид флюориту;

Mineral Blue – азурит;

Mountain Blue – лазурит;

Prussian Blue – берлінська блакить; лазурит;

Blue chrysoprase – блакитний хризопраз, забарвлення зумовлене наявністю хризоліти;

Blue elvan – зміїовик;

Blue ground – даїмантомістка брекчія (різновид кімберліта);

Blue peach – турмалін дрібнозернистий; шерл сіро-блакитного кольору.

Blue-asbestos – крокидолит; блакитний азбест [ГЮП, с. 12].

Як видно, кольоратив **Blue** не тільки має універсальне значення, але і місцеположення у сполученнях. Він може вживатися як у препозиції, так і у постпозиції.

Схожу ситуацію можна спостерігати і з іншими кольоративами, але з меншою активністю:

Yellow – єллоу; жовті алмази ювелірної якості;

Yellow ground – окислені зона над алмазоносною брекчою; різновид кімберліта [ГЮП, с. 11].

Yellow Metal – мунц-метал [ГЮП, с. 38].

Yellow Quartz – цитрин [ГЮП, с. 54].

Yellow Spinel – оранжево-жовта шпінель [ГЮП, с. 63].

Також до універсальних термінів ювелірної справи відносяться звичайні слова загального вжитку, наприклад: *angle, royal, axe, earth, ground, chips, cleavage, form, jam,, setting, hat, ball, law, line, plate, point, talk, table*.

За тематикою виділяються дві групи:

1) слова, які описують природу: *air, bamboo, bushes, cave, cloud, coconut, desert, Earth, fire, grain, gooseberry, iron, flower, leaf, landscape, lagoon, Moon, mountain, plane, rainbow, raspberry, river, rock, rose, Sea, seed, shell, star, stone, strawberry, Sun, wood*;

2) слова, які описують анатомію людини: *arm, beard, body, bone, ear, eye, face, finger, hair, leg, nail, nose, tooth*;

3) слова-зооніми, яких виявилось досить велика кількість, наприклад: *bear, bird, bull, cat, dog, fish, hawk, horse, moskito, pigeons tiger*.

Amethyst-Moskito – аметист Москіто; аметист із включеннями гематиту, що викликають ефект авантюрісценції [ГЮП, с. 7].

Bear – козел [ГЮП, с. 107].

Bird's-eye marble – плямистий мармур [ГЮП, с. 90].

Bullhead Pearl – перлина Булхед (бича голова); дрібна річкова перлина кремового кольору у формі голови сома; видобувається в притоках Міссісіпі [ГЮП, с. 81].

Cat's-eye – котяче око; коштовне або напівкоштовне каміння, виготовлений у вигляді кабошона з чіткою блискучою смугою на вершині [ГЮП, с. 15].

Cat Gold – котяче золото [ГЮП, с. 27].

Cat's Spar – котячий шпат; гіпс [ГЮП, с. 62].

Dogtooth Spar – собаче ікло, гостро кристалічний кальцит [ГЮП, с. 62].

Fish Eye – ефект риб'ячого ока; дефект огранки при дрібному павільйоні [ГЮП, с. 24].

Hawk's eye – соколине (яструбиний) око; кварц з ефектом «котячого ока» синюватого кольору [ГЮП, с. 29].

Horseflesh – волокнистий різновид кальциту [ГЮП, с. 31].

Tiger's eye – тигрове око; кварц з ефектом котячого ока бурого кольору [ГЮП, с. 67].

Pigeons blood red – червоний колір крові голуба; забарвлення рубіна (червоний колір з блакитним відтінком); рубіни такого кольору вважаються найціннішими [ГЮП, с. 67].

Та слова із зоохімічної тематики: *beak, egg, horn*.

На те, що вони універсальні, вказує велика кількість термінів, які створені на базі універсального терміну, наприклад термін *Angle*. У загальному словнику англійської мови він означає кут, те ж значення він має і в ювелірній терміносистемі [ГЮП, с. 6]. За допомогою цього універсального терміну, ювелірна терміносистема поповнилася сімнадцятьма термінами-словосполученнями:

- 1) **Angle Of descent** – кут падіння;
- 2) **Angle Of dispersion** – кут розсіювання;

- 3) **Angle Of reflection** – кут відображення;
- 4) **Angle Of total reflection** – критичний кут повного відображення;
- 5) **apparent optic Angle** – кут оптичних осей, який здається;
- 6) **axial Angle** – кут оптичних осей;
- 7) **Bragg Angle** – кут відображення, брегговський кут;
- 8) **Brewster's Angle** – кут повної поляризації, кут Брюстера;
- 9) **Cleavage Angle** – кут спайності;
- 10) **Extinction Angle** – кут згасання;
- 11) **Fixed crystallographic Angle** – постійний кут з кристалографічною віссю;
- 12) **Included Angle** – кути між гранями (кристала);
- 13) **Interfacial Angle** – кут між кристалографічними гранями;
- 14) **Optic (axial) Angle** – кут оптичних осей;
- 15) **Polarizing Angle** – кут поляризації;
- 16) **Refraction Angle** – кут заломлення;
- 17) **True optic Angle** – істинний кут оптичних осей [ГЮП, с. 6].

2. Міжгалузеві терміни ювелірної справи – це терміни, які застосовуються в обмежених галузях окрім ювелірної, наприклад:

Aggregation – агрегація. Цей термін застосовується у двох галузях – в космічній та ювелірній справі:

1) **космічна галузь**: група, тіло або маса, що складається з чисельних різних частин або індивідів;

2) **ювелірна галузь**: збір одиниць або частин у масу або ціле [MW].

Bacon – ювелірний термін, який має два

1) **кулінарна галузь**: копчена частина свині;

2) **економічна галузь**: гроші, отримані внаслідок зайнятості чи законодавства, – зазвичай використовуються у фразі принести додому бекон ціле;

3) **гірська справа**: один з видів сталактитів в печера;

4) **ювелірна галузь**: волокнистий різновид кальциту [ГЮП, с. 9].

Cavity – порожнина. Застосовується у стоматології та ювелірної справи:

1) *стоматологічна галузь*: дірка в зубі;

2) *ювелірна справа*: дефект дорогоцінного каменю у вигляді глибокої порожнини [ГЮП, с. 15].

Solitaire – солітер. Цей термін використовується лише у двох галузях – картково-гральній галузі та ювелірній справі:

1) *картково-гральна галузь*: гра для однієї людини, в якій пересовуються фігури по дошці. Мета полягає в тому, щоб в кінці гри залишився лише одна фігура;

2) *ювелірна справа*: одинарна коштовність, така як діамант у кільці або інша біжутерія [MD].

Інший універсальний термін ***bastard***. В англійському тлумачному словнику Macmillan Dictionary надано одразу три значення:

1) позашлюбна дитина;

2) щось, що є помилковим, неправильним, неповноцінним або сумнівним походженням: *The ... residence is **a bastard** of the architectural era which followed the building of the Imperial Hotel ...*;

3)

а) образлива або неприємна особа – використовується як узагальнений термін жорстокого поводження: *Then they made him an officer and right away he became the biggest **bastard** you ever saw*;

б) чоловік, друзяка: *... the nicest thing an Aussie can call you is a bloody fine **bastard***.

Але і у спеціальному професійному словнику надається три значення цього слова:

1) включення дуже твердої породи;

2) підроблений;

3) бурштин, замутнений домішками [ГЮП, с. 10].

3. Спеціальні терміни ювелірної справи – терміни, які застосовуються лише в ювелірній справі, наприклад:

Aquamarine – зелено-блакитний камінь, який використовується для виготовлення ювелірних виробів [MD].

Зустрічаються настільки спеціальні терміни ювелірної справи, що їх можна віднайти лише у спеціальному словнику. Так, наприклад термін *Actinolite* відсутній у всіх відомих англомовних тлумачних словниках, в той час як він присутній у спеціальному словнику геммології та ювелірного виробництва [ГЮП].

Actinolite – актіноліт, променистий камінь; мінерал групи амфіболів (гідроксилсілікат кальцію, магнію та заліза) зеленого кольору різних відтінків; тонковолокнисті включення в прозорих кристалах, які утворюють волосатики; щільні заплутано-волокнисті агрегати відомі під назвою нефрит [ГЮП, с. 4].

Adularia – адуляр, місячний камінь; прозорий безбарвний різновид ортоклаза з білими або блакитними переливами; ювелірно-виробний камінь [ГЮП, с. 4].

Aegirine – егіриніт; мінерал групи піроксенів зеленого, червоно-бурого до чорного кольору; рідкісні прозорі кристали використовуються для огранки, голчасті включення утворюють волосатики [ГЮП, с. 4].

Agalmatolite – агальматоліт; м'які, щільні, тонколускаті породи, складені глинистими мінералами різного складу; камінь.

Analcime – анальцим; мінерал групи цеолітів, безбарвний, білого кольору; прозорі зразки з Гренландії використовуються для огранювання; колекційний камінь [ГЮП, с. 7].

Anatase – анатаз; мінерал (діоксид титану); прозорі кристали синього, блакитного кольору використовуються для огранювання [ГЮП, с. 7].

Таким чином, у ході дослідження виявлено наступні особливості в англійській ювелірній терміносистемі:

1. Висока поширеність і вживаними вузькоспеціальних термінів у сфері непрофесійного спілкування.
2. Взаємопроникнення значень термінів геології та ювелірної справи під впливом екстралінгвістичних чинників, зокрема взаємодії даних сфер людської діяльності.
3. Явище багатозначної однозначності, тобто здатність багатозначного терміна, стаючи частиною конкретної терміносфери, втрачати все значення крім одного, що функціонує в цій терміносфері.

РОЗДІЛ 3

КОНЦЕПТУАЛЬНЕ НАПОВНЕННЯ ТЕРМІНОСИСТЕМИ ЮВЕЛІРНОЇ СПРАВИ

3.1. Ювелірні прикраси як естетичний концепт

Сучасний світ прагне до чуттєвості. Тому можна говорити про домінування естетизації існування людини в ХХІ столітті. Людина прагне до чуттєвості сприйняття й існування. Важливе місце в естетизації існування в сучасному світі займають прикраси, створені та використані людиною. Прикраса – культурний артефакт, сприймається людиною або соціумом як естетичне доповнення до чого-небудь або кого-небудь з метою створення позитивного переживання від сприйняття.

У сучасних естетичних теоріях виділяють різні типи прикрас:

- ювелірні прикраси;
- біжутерія;
- аксесуари в якості прикраси;
- макіяж як прикраса особи;
- боді-арт, тату, татуаж і пірсинг як прикраса тіла;
- нейл-арт як прикраса нігтів;
- прикраса тканини одягу: вишивка, принт тощо.

Прикраса, як дія, пов'язана з процесами декорування, оздоблення, надання різного роду предметів і самому собі більш досконалої форми.

Особливе місце в системі прикрас займають ювелірні прикраси. Сучасними естетамі визначається стилістика ювелірних прикрас: *класика, фольклор, авангард*.

- 1) **Класика**, яка не виходить з моди ніколи – ювелірні прикраси з діамантами, смарагдами, сапфірами, перлами, з золота або срібла, прямокутні або круглі за формою.
- 2) **Фольклорна ювелірна тема** виражена в прикрасах народних традицій.

3) *Авангард* – ювелірні прикраси інноваційних форм, з несподіваними поєднаннями матеріалів (золото, срібло, пластмаса, дорогоцінні та штучні камені, шкіра, синтетичні матеріали) [Карнажицкая 2019с. 120].

Існують і *трансавангардні* тенденції, наприклад, так званий «*техностиль*» з такими характерними елементами як гайки, гвинти; «*індустріальний стиль*», який використовує каучукові, шкіряні шнурки з дорогоцінними підвісками у вигляді пластин, кілець, схожих на автошини тощо [Воркачев 2004]. Змістовне та функціональне наповнення в цій стилістиці вже проявляє соціальні смисли престижності та позиціонування.

У науковій літературі ювелірні прикраси все частіше розглядаються як естетичний концепт або як знаки благополуччя. Естетичний концепт – система складних ментальних утворень, які фреймують кванти пережитого естетичного досвіду. В цьому підході на перший план виходить естетично-ціннісна складова концептів, з позицій когнітивної культурології значущим виявляється співвідношення понятійного і образного змісту того або іншого ментального утворення, відмінність між колективним та індивідуально-авторським осмисленням концепту. Ці підходи доповнюють одна одну [Воркачев 2007].

Прикраса – одна з культурних універсалій, що відноситься до атрибутів особистої культури та обов'язковий елемент національної своєрідності народу. Вони з'явилися задовго до того, як людина почала створювати знаряддя праці й предмети побуту, увійшовши до знакової системи культурного середовища.

При цьому слід враховувати і сам характер сучасної культури, який відрізняється ігровими характеристиками. Саме ці характеристики виявляються досить складними для входження до смислового простору естетичного концепту, але швидше відповідають вимогам, які пред'являються до функціональності знаків благополуччя. Саме знакова трансформація благополуччя сьогодні, відсуваючи естетичну концептуальність, все частіше заявляє про себе в новому смисловому ракурсі: ювелірна прикраса швидше демонструє концепт неестетичності або позаестетичності. Все більше прикрас, пропонованих сучасними ювелірами не схожі на прикраси, оскільки виглядають зовсім не так привабливо, як годиться прикрасам.

Наприклад, дизайнер Циннамон Лі (Cinnamon Lee) з ювелірної студії Metalab, пропонує особливий вид прикрас – потаємні кільця Covert jewels. Незвичайна краса кілець цього майстра ховається на внутрішній стороні. Зовнішня ж просто блищить сріблом або золотом, в залежно від того, з якого матеріалу зроблено потаємне колечко [Демьянков 20087].

Ймовірно, колекція прикрас Covert Jewels – це початок принципово нової ери ювелірних прикрас і їх концептуального осмислення в естетиці, яка спрямована на те, щоб в першу чергу воно радувало свого господаря, а не оточуючих, оцінюючи тих, хто вивчає інших людей на предмет «подобається – не подобається». Циннамон Лі задає ще додаткову естетичну функцію, засновану на ефекті несподіванки: до незвичайних кілець вбудована система світлодіодів, які так само зсередини підсвічують прихований малюнок, змушуючи дивуватися всіх, хто бачить цей дивний ефект. При цьому слід згадати, що вельми поширеною характеристикою добробуту виступає його «уявність».

Лінгвокультурний концепт «благополуччя» представляє собою складне ментальне утворення регулятивного типу, що забезпечує його суб'єкту ефект задоволеності собою і реакцією інших на себе. Його змістовний мінімум стабільний і включає ознаки переживання спокійній гармонійного життя, взаєморозуміння з близькими людьми та матеріального достатку. У сучасній англійській комунікативній практиці благополуччя оцінюється як одну з умов щастя.

Ювелірні прикраси, як естетичний концепт і знак благополуччя, має низку принципових характеристик, які відрізняють їх функціонування у сучасній культурі: вони мають здатність довго зберігати свою матеріальну цінність, збільшуючи її в часі. Вони компактні та зручні для тривалого зберігання. Ці характеристики додають ще одну – вони володіють антикризовими можливостями, захищаючи свого господаря у важких матеріальних ситуаціях.

Актуалізується сьогодні і гендерний аспект ювелірних прикрас: прагнення чоловіків до масивним форм знайшло своє відображення в елітних чоловічих годиннику відомих брендів Daniel Roth, Gerald Genta, Girard Perregaux. Масовість культури відбилася на проектах серйозних ювелірних компаній, які почали розробку

і впровадження доступних дизайнерських прикрас, зроблених з нетрадиційних матеріалів (сталь, каучук, шкіра). Всім відомі браслети Sauro виробляють із золота 750 проби, каучуку і сталі. При цьому є тенденція до прагнення створювати унікальні та дуже дорогі прикраси. Одним з найбільш перспективних металів є паладій, що набирає популярність у ювелірній галузі.

Це один з найбільш рідкісних дорогоцінних металів в світі, що зустрічається в 10 разів рідше золота, його виділяють з платинової руди. Британський дизайнер моди, засновниця стилю панк в моді Вів'єн Вествуд створила ексклюзивну колекцію прикрас з паладію Get A Life Palladium у співпраці з організацією Palladium Alliance International. У декорі прикрас використовуються мотиви листя дуба, зображення жолудя, який символізує завзятість і силу в багатьох язичницьких культурах, див. рис.3.1. Обличчям рекламної кампанії ювелірної колекції стала Христина Хендрікса.

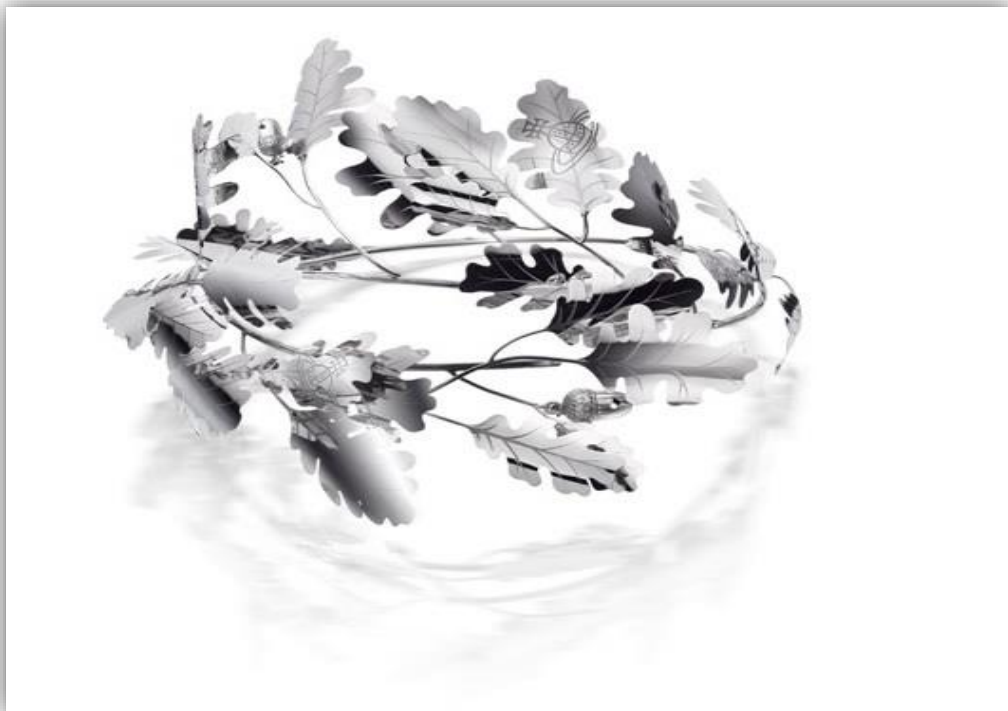

Рисунок 3.1. Get A Life Palladium

Вироби з цього дорогоцінного металу випускаються Cartier з помітною постійністю, але здебільшого це прикраси та аксесуари для чоловіків: запальнички Santos de Cartier і Lines & Logo, ручка Roadster de Cartier, і годинник Santos 100 Skeleton.

Таким чином, тенденції функціонування ювелірних прикрас об'єднують у собі естетичну концептуальність і культурну знаковість, але в нових контекстах сучасності.

3.2. Лексико-семантичне поле метаконцепту «JEWELRY» в сучасній англійській мові

Для того, аби з'ясувати лексико-семантичне поле метаконцепту метаконцепту «JEWELRY», необхідно встановити ядерну лексему, її походження, лексичні варіації, синонімічний та асоціативний ряд. Для цього необхідно вернутися до англомовних тлумачних та етимологічних словників, якими ми послуговувалися вже у попередньому розділі.

Почнемо із *походження*. Етимологічний словник «Etymology Dictionary» надає наступне пояснення щодо походження лексеми *jewelry*: late 14c., *juelrye* "precious ornaments, jewel work," from Old French *juelerye*, from *jouel* (see *jewel*). In modern use it probably is a new formation and can be analyzed as *jewel* + *-ery* or *jeweler* + *-y* (1). Also *jewellery*. "The longer is the commercial & popular form, the shorter the rhetorical & poetic [ED]. Отже, на основі етимологічного словника, було з'ясовано, що ядерна лексема концепту JEWELRY походить з французької мови (*juelrye*) з часів 14 століття із значенням «дорогоцінні прикраси, ювелірна робота», а її семантичне наповнення не змінилося та понині виражає це значення станом на 2020 рік.

За допомогою цього ж словника з'ясовано існуючі варіації лексеми із коренем *jewel*, а саме: *jewel*, *jeweler*, *jewellery*, *jewelled*, *bejewel*.

– *jewel* – (n.) late 13c., "article of value used for adornment," from Anglo-French *juel*, Old French *jouel* "ornament; present; gem, jewel" (12c.), which is perhaps [Watkins] from Medieval Latin *jocale*, from Latin *jocus* "pastime, sport," in Vulgar Latin "that which

causes joy" (see joke (n.)). Another theory traces it to Latin *gaudium*, also with a notion of "rejoice" (see joy). Restricted sense of "precious stone, gem" developed in English from early 14c. Figurative meaning "beloved person, admired woman" is late 14c. Colloquial family jewels "testicles" is from 1920s, but jewel as "testicle" dates to late 15c. Jewel-case is from 1753 [ED];

- **jewel+er** – (n.) also jeweller, late 14c. (mid-14c. as a surname, Alice la Jueler), from Anglo-French *jueler*, *juelleor*, Old French *juelier*, *juelior* (Modern French *joaillier*), from *joel* "a jewel" (see jewel) [ED];

- **jewel+l+er+y** – (n.) see jewelry. [ED];

- **jewel+l+ed** – (adj.) also jeweled, c. 1600, from jewel (n.) [ED];

- **be+jewel** – (v.) "provide or adorn with jewels," 1550s, from *be-* + *jewel*.

Related: *Bejeweled* [ED].

Отже, як бачимо, етимологічний англomовний словник пропонує декілька лексем із коренем *jewel*, які виражають одне спільне поняття (*коштовність*), але в різних граматичних категоріях, а саме: в якості іменника, прикметника та дієслова, але найчастіше зустрічається в якості іменника, тобто називає саме поняття, а не його якості або дію. Для функціонування та створення деривацій цієї лексеми в англійській мові, застосовано низку афіксів:

префікс – **be-**;

суфікс – **er**;

суфікс – **(l)+ed**;

група суфіксів – **(l) er+y**.

Далі, звернемося до тлумачних словників, для з'ясування наявних значень ядерної лексеми:

Словник «Macmillan Dictionary» надає три визначення ядерній лексемі *jewel*:

- 1) a hard, coloured, and usually valuable stone that has been cut and made shiny;
- 2) a decoration that is made with jewels;
- 3) something that is excellent and admired by a lot of people [MD].

Важливо зазначити, що до кожного значення в словнику подається низка синонімів:

- 1) stones used in jewellery: *agate, amethyst, aquamarine, baguette, beryl, carbuncle, crystal, diamond, emerald, garnet, gem, gemstone, jasper, jet, jewel, lapis lazuli, moonstone, onyx, opal, precious stone, quartz, rock, ruby, sapphire, semi-precious, solitaire, stone, topaz, turquoise* [MD];
- 2) general words for jewels: *bauble, bling, chain, gold, jewel, jewellery, jewelry, novelty, treasure, trinket, uncut* [MD];
- 3) something or someone that is good or very good: *masterpiece, inspiration, miracle, phenomenon, dream, marvel, model, thoroughbred, saving grace, the sublime, a blessing in disguise* [MD].

Також у цьому словнику наводиться вираз із цією лексемою:

«*the **jewel** in someone's crown*» – the best or most valuable thing that someone owns or has achieved [MD], тобто щось найцінніше як з матеріальної точки зору, так і з духовної (щось важливе).

Таким чином, на основі лише одного англомовного тлумачного словника було з'ясовано, що ядерна лексема метаконцепту «JEWELRY» виражає три значення:

- 1) якості каменю: твердий, кольоровий і зазвичай цінний камінь, який був вирізаний і зроблений блискучим;
- 2) краса;
- 3) абстрактне значення: щось чудове, чим захоплює людей.

В залежності від значення, кожне із них має свій окремий синонімічний ланцюг. Так, у значенні «якості каменю» словник пропонує низку назв самих каменів: *агат, аметист, аквамарин, багет, берил, карбункул, кришталь, діамант, смарагд, гранат, коштовний камінь, яшма, гагат, коштовність, лазурит, місячний камінь, онікс, опал, кварц, камінь, рубін, сапфір, напівкоштовний, солітер, камінь, топаз, бірюза*. У значенні «прикраса» словник надає перелік прикрас та їх види: *дрібничка, сяйво, ланцюжок, золото, коштовність, ювелірні вироби, новинка, скарб, дрібничка, необроблений*. Третє «абстрактне значення» у синонімічному ланцюжку представлене абстрактними поняттями, які виникають у людей під час взаємодії із прикрасами: *шедевр, натхнення, диво, явище, мрія, модель, породистий, рятівна грація, піднесене, масковане благословення*.

Звернемося до англomовного тлумачного словника «Cambridge Dictionary» [CD]. На відміну від «Macmillan Dictionary», «Cambridge Dictionary» пропонує більше визначень лексемі «*jewel*». Однією із особливостей цього словника, це одразу виокремлювати ознаку дефініції та інколи подавати ілюстрації (див. рис. 3.2):

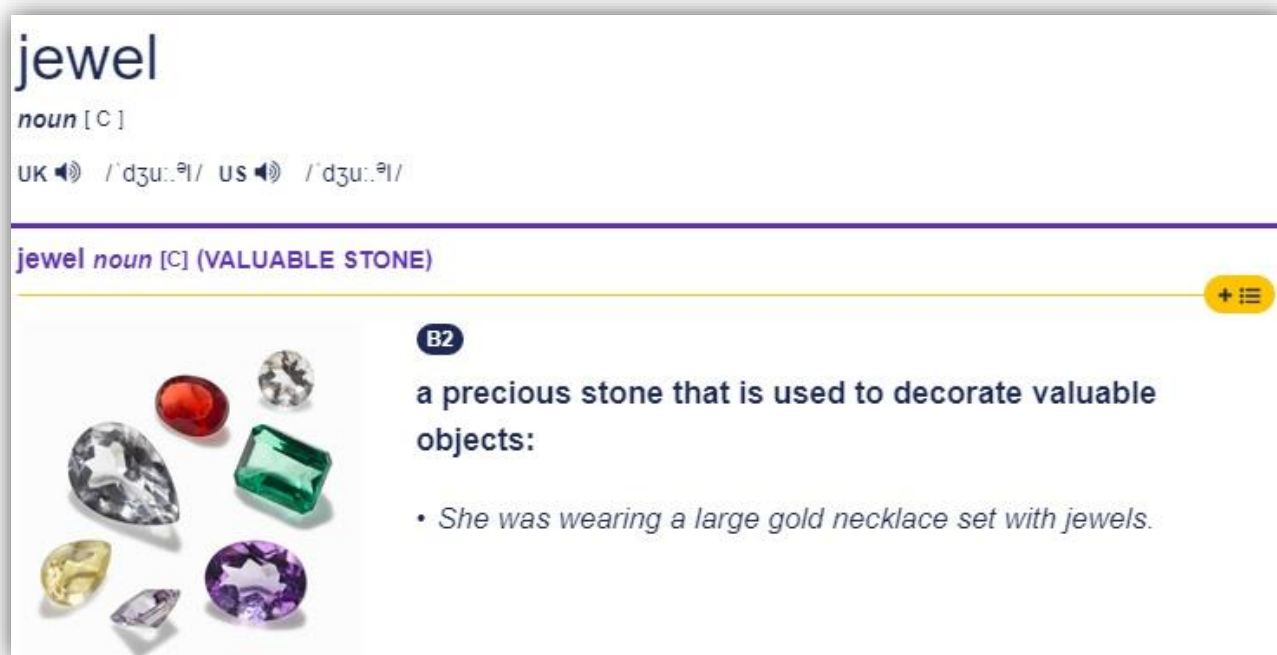

Рисунок 3.2. Приклад зображення дефініції у словнику «Cambridge Dictionary»

Як бачимо, перше значення лексеми «*jewel*» словник «Cambridge Dictionary» виділяє як «valuable stone», тобто коштовне каміння, а поруч наводить ілюстрацію з коштовними камінням, де присутні одні із найкоштовніших камінь, таких як діамант, смарагд, рубін тощо.

Також до особливостей цього словника можна віднести приклади варіацій правопису через різницю у видах англійської мови (див. рис. 3.3):

Рисунок 3.3. Приклад варіацій правопису лексеми

Лексема «*jewels*» подана у множині та зазначено, що існує інша варіація написання цієї лексеми у вигляді «*jewellery*», що зазвичай притаманно британському англійському варіанту (UK).

Отже, розглянемо наявні значення лексеми «*jewel*» у словнику «Cambridge Dictionary»:

1) *valuable stone*:

(a) a precious stone that is used to decorate valuable objects;

(б) a small precious stone or a piece of specially cut glass, used in the mechanism of a watch;

2) *beautiful/important thing* – something that is very beautiful or valuable;

3) *person (old-fashioned)* – a very kind or helpful person [CD].

Як бачимо, британський тлумачний словника «Cambridge Dictionary» надає три визначення, де два співпадають із першим словником, а ось останнє значення, яке позначене як «застаріле», не значиться у словнику «Macmillan Dictionary».

Також відмінність «Cambridge Dictionary» полягає у тому, що він не надає синоніми до усіх визначень, але поруч із цим надає список однокоренових слів до лексеми «*jewel*» (див. рис. 3.4):

Рисунок 3.4. Список однокорених слів до лексеми «*jewel*»

Як бачимо, в цьому словнику присутнє словосполучення «*jewel case*», яке відсутнє у попередніх словниках. Якщо звернутися до його значення, то з'ясовується, що воно немає нічого спільного із ювелірними виробами:

jewel case – a transparent plastic case in which a CD is kept [CD], тобто футляр для ком пакт-диску. Єдине, що поєднує це словосполучення та аналізований метаконцепт «JEWELRY» – це абстрактне значення «коштовний, дорогоцінний».

Найбільш розгорнуту відповідь щодо лексеми «*jewel*» надає англomовний тлумачний словник «Merriam-Webster» [MW]. Так, він єдиний, де зазначено дві граматичні форми лексеми «*jewel*» – як іменник та як дієслово, де кожне має по декілька значень, а також надається їх етимологія:

jewel – noun, often attributive, 14th century, in the meaning defined at sense 1:

- 1) a precious stone: gem;
- 2) an ornament of precious metal often set with stones or decorated with enamel and worn as an accessory of dress;
- 3) one that is highly esteemed;
- 4) a bearing for a pivot (as in a watch) made of crystal, glass, or a gem [MW].

jewel – verb, *jeweled* or *jewelled*; *jeweling* or *jewelling*, 1551, in the meaning defined at sense 1:

- 1) to adorn or equip with jewels;
- 2) to give beauty to as if with jewels: embellish [MW].

Серед деривацій лексеми «*jewel*», «Merriam-Webster» пропонує прикметник «*jewellike*», але без визначення.

Також у цьому словнику наявні синоніми до лексеми «*jewel*»: *brilliant*, *gem*, *gemstone*, *rock* [slang] [MW].

Не оминув словник і вирази із лексемою «*jewel*»:

Вираз «*the family jewels*» має два значення:

- a) jewelry that has been passed from one generation to another;
- б) informal + humorous: a man's sexual organs [MW].

Заключною частиною статті про лексему «*jewel*» у словнику «Merriam-Webster» є список із словосполучень, які містять лексему «*jewel*»:

jewel beetle – any of various usually brightly colored beetles of the family Buprestidae;

jewel block – a block at the extremity of a yard through which the halyard of a studding sail is rove;

jewel box:

- a) a small box or case designed to hold jewelry;
- б) a thin plastic case for a CD or DVD;
- в) something (such as a theater) of exquisite or ornate design [MW].

jewel cloth – a usually gauzy fabric with sparkling metallic bits sprinkled over its surface that is used chiefly for stage costumes and window displays;

jewel fish – a small scarlet and olive African cichlid fish (*Hemichromis bimaculatus*) irregularly speckled with emerald green or sapphire that is sometimes kept in a tropical aquarium;

jewel tone – any of various colors (such as amethyst, emerald, and ruby) that resemble those of gemstones;

jewelweed – (touch-me-not) either of two North American impatiens growing in moist areas;

jewelweed family – all-risk insurance covering jewelers' stocks including property of others in the custody of the insured;

jewelers' block insurance – all-risk insurance covering jewelers' stocks including property of others in the custody of the insured;

jewelers' putty – (putty powder) a polishing material (as for glass or marble) containing chiefly stannic oxide;

jewelers' rouge – rouge that is of fine quality and fine particle size [MW].

Останнім словником, яким ми послуговуємося для цього дослідження – це «Thesaurus» [T], який надає усі відомі синоніми та навіть антоніми. Отже, синоніми до слова «*jewel*»: *bauble, bead, gem, gemstone, ornament, stone, trinket, baguette, bijou, glass, hardware, rock, sparkler, birthstone, brilliant, gullion* [T]. Як видно із наведеного списку синонімів, зазвичай під словом «*jewel*» мають на увазі каміння, його властивості, колір, застосування.

Звернемося до самої лексеми, яка і складає назву аналізованого концепту «JEWELRY». Тлумачний словник «Thesaurus» надає набагато більше синонімів цій лексемі: *bracelet, brooch, costume, earring, gem, glass, gold, jewel, knickknack, necklace, ornament, pendant, silver, tiara, treasure, trinket, adornment, anklet, band, bangle, bauble, beads, bijou, brass, cameo, chain, charm, choker, cross, crown, diamonds, finery, frippery, ice, junk, lavalier, locket, pin, regalia, ring, rock, rosary, solitaire, sparkler, stickpin, stone, tie pin* [T].

Слід наголосити, що список синонімів словник «Thesaurus» надає за релевантістю, а не за алфавітним порядком, що дає змогу краще сформувати образ концепту «JEWELRY» в англomовній картині світу. Так, наприклад, лексема «*jewelry*» у пересічного англійця асоціюється, в першу чергу, із браслетом і найменше із шпилькою для краватки.

Якщо проаналізувати синоніми до слова «*jewelry*», то чітко вимальовується певний образ англomовного концепту. Під поняттям «ювелірна справа», у пересічного англійця на думку спадає одразу певний ювелірний виріб, на кшталт *браслет, брошка, діадема, корона, кулон, ланцюжок, медальйон, обручка, кільце, намисто, сережка, хрестик, шпилька*. На другому місці в образі концепту

«JEWELRY» стоїть сировина, з якої виробляють прикраси, а саме: *камінь, коштовний камінь, напівкоштовний камінь, діамант, золото, срібло*.

Зобразимо схематично словникові дефініції лексеми «*jewel*» (див. табл. 3.1)

Таблиця 3.1

Основні семи значення іменника «*jewel*»

Сема Словник	ED	MD	CD	MW	T
1) цінність/ дорогоцінна річ	+	–	+	+	+
2) якості каменю	–	+	–	–	+
3) декорація	–	+	–	–	+
4) захват	–	+	–	–	–
5) дорогоцінний камінь	–	–	+	+	+
6) чудова людина	–	–	+	–	–
7) орнамент	–	–	–	+	+
8) підшипник для шарніра/певна деталь	–	–	–	+	–
9) прикрашати	–	–	–	+	+

На основі таблиці можна стверджувати, що за даними п'яти словників, лексема «*jewel*» виражає дев'ять основних значень:

- 1) цінність/цінна річ – 4;
- 2) якості каменю – 2;
- 3) декорація – 2;
- 4) захват – 1;
- 5) дорогоцінний камінь – 3;
- 6) чудова людина – 1;

- 7) орнамент – 2;
- 8) підшипник для шарніра/певна деталь – 1;
- 9) прикрашати – 2.

За частотністю вживання у словниках переважають дві дефініції: *цінність/цінна річ та цінний камінь*, тобто, в уявленні англійці, ювелірна справа уособлює щось цінне, але найчастіше – дорогоцінний камінь.

На основі викладеного матеріалу зобразимо англомовний концепт «JEWELRY» (див. рис. 3.5):

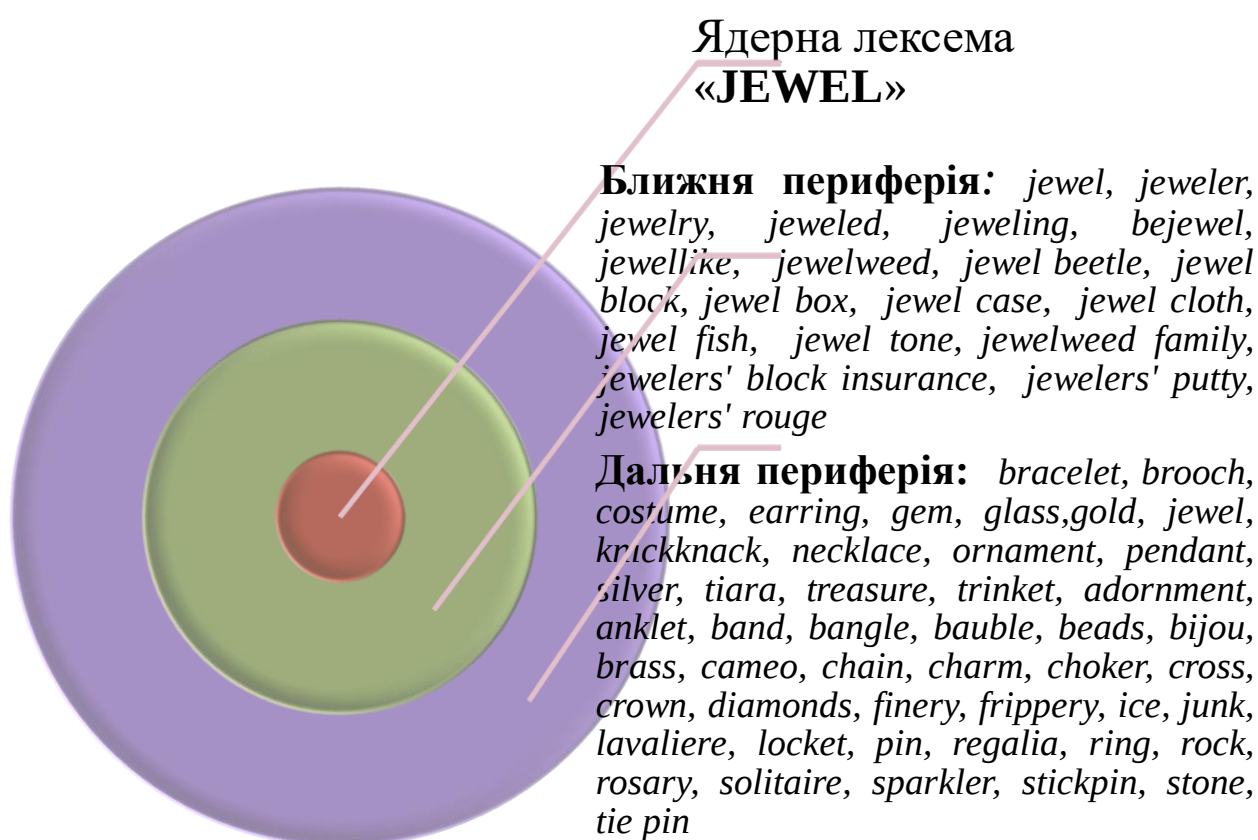

Рисунок 3.5. Схематичне зображення концепту «JEWELRY»

Таким чином, англомовний концепт «JEWELRY» походить з давньофранцузької мови XIV ст. Сам концепт виражений ядерною лексемою «*jewelry*», де на осново «*jewel*» нашаровуються афікси, тим самим створюючи деривативи та ближню периферію концепту. Дальню периферію складають образні слова (терміни процесу створення ювелірних прикрас).

ВИСНОВКИ

Детальний розбір критичної літератури щодо питання *терміну* в лінгвістичному аспекті дозволяє зробити висновок про те, що терміном займаються відносно недавно, але і на сьогодні не існує єдиного визначення поняттю «термін». За робоче визначення обрано визначення С. В. Шевчука: термін – це слово або словосполучення, яке позначає поняття певної галузі знань чи діяльності людини. Кожна галузь науки, техніки, виробництва, мистецтва має свою термінологію.

Терміни ювелірною справи називаються слова чи словосполучення, які позначають поняття ювелірною справи та вживаються в науково-теоретичній, науково-популярній фаховій, методичній й навчальній літературі, у фаховій мові ювелірною справи.

В залежності від кількості основ чи слів, які входять до складу терміну, розрізняють три структурні типи термінів: прості – терміни, які складаються з однієї основи; складні – терміни, які складаються з двох основ; терміни-словосполучення – терміни, які складаються з двох та більше слів.

Під час аналізу англійської терміносистеми ювелірної справи, було встановлено два типи зв'язків – синонімічні та антонімічні, де перші переважають. На основі низки ознак, було виокремлено такі типи синонімів англійської терміносистеми ювелірної справи: синонімічні ряди у більшості випадків складаються лише з однієї пари одиниць (*Aeroide* – *Aquamarine*); синоніми, що мають спільний корінь (*Jasper* – *Jasperite* – *Jaspis*); синонімічні пари, які мають невеликі розбіжності у правопис (*Cyanite* – *Kyanite*); синоніми, які мають скорочену форму (*Cape **diamond*** – *Cape*); нерівноцінні синоніми, тобто елементи синонімічної пари різні за структурою (*Abalon* – *Paua Shell*); синоніми, які мають спільний елемент (*Clam **Pearl*** – *Conchitic **Pearl*** – [***Pearl***]); синоніми, де один елементів через свою полісемантичність, має різні синонімічні пари (***Aragonite*** : (1) *Aragonitic Lime* → арагоніт; мінерал (карбонат кальцію), утворює мінеральну частину перламутру, перлів і коралів, а також мармуровий онікс вапняних печер; камінь; (2) *Needle Spar* → голковий шпат; назва всіх мінералів з хорошою спайністю).

Через невелику кількість антонімічних пар, було обрано класифікувати їх за структурною ознакою: прості (*lengthening – shortening*) та антонімі-словосполучення (*Top Halves – Bottom halves*).

За етимологічною ознакою встановлено два типи: власне англійські терміни ювелірної справи (*Spinel*) та запозичені терміни ювелірної справи. Серед мов-джерел встановлено такі: латинські (*Terra abla*), грецькі (*Malachite*), французькі (*Plique-a'-jour*), німецькі (*Liebenbergite*), китайські (*Fei ts'ui*), арабські, запозичення (*Amber*) із санскриту (*Opal*) та іврити (*Coral*).

За семантичною ознакою виокремлено три типи термінів англійської терміносистеми ювелірної справи: універсальні терміни ювелірної справи (терміни, які за семантикою відносяться до загальноновживаних слів, що робить їх універсальними та надає дуже широке поле використання окрім ювелірної справи (*ring*)), міжгалузеві терміни ювелірної справи (терміни, які застосовуються в обмежених галузях окрім ювелірної (*Aggregation*)) та спеціальні терміни ювелірної справи (терміни, які застосовуються лише в ювелірній справі (*Actinolite*)).

Концептуальне наповнення англійської терміносистеми ювелірної справи передбачає дослідження «концепту». Концепт виражає досить містке, національно специфічне утворення. Виступаючи розумовою одиницею колективної свідомості, він охоплює внутрішню форму слова-номінанта концепту, виражену через етимологічне значення, чуттєвий образ, поняття, а також асоціації та оцінки.

Структура концепту зумовлює методологію його аналізу. Етимологічний шар виявляється методами діяхронічного аналізу на основі даних етимологічних словників; понятійний шар реконструюється через аналіз словникових і суб'єктивних дефініцій з використанням методу компонентного аналізу; образний шар концептів відновлюється на основі даних загальнономовних тезаурусів англійської мови, асоціативних експериментів і текстів наукової літератури; оціночні компоненти фіксуються у складі образного, понятійного й етимологічного шарів концепту.

Англомовний концепт «**JEWELRY**» в англійській лінгвокультурі виражений ядерною лексемою «*jewel*», яка, у свою чергу, має дев'ять зафіксованих значень (цінність/цінна річ; якості каменю, декорація, захват, дорогоцінний камінь, чудова людина, орнамент, підшипник для шарніра/певна деталь, прикрашати), з яких два визначення переважають – *цінність/цінна річ та цінний камінь*.

Сама лексема виявилась продуктивною, як на рівні слова за допомогою афіксації та основоскладання створила низку слів: *jewel, jeweler, jewelry, jeweled, jewelring, bejewel, jewellike, jewelweed, jewel beetle, jewel block, jewel box, jewel case, jewel cloth, jewel fish, jewel tone, jewelweed family, jewelers' block insurance, jewelers' putty, jewelers' rouge*. З ним також створено два вирази: «*the **jewel** in someone's crown*» та «*the family **jewels***». Усі наведені приклади складають ближню периферію.

У свою чергу дальню периферію складають слова та словосполучення, які відносяться до синонімічного ряду: *bracelet, brooch, costume, earring, gem, glass, gold, jewel, knickknack, necklace, ornament, pendant, silver, tiara, treasure, trinket, adornment, anklet, band, bangle, bauble, beads, bijou, brass, cameo, chain, charm, choker, cross, crown, diamonds, finery, frippery, ice, junk, lavalier, locket, pin, regalia, ring, rock, rosary, solitaire, sparkler, stickpin, stone, tie pin*.

Таким чином, перспективою подальшого дослідження вбачаємо у дослідженні термінів суміжних галузей, які перетинаються зі ювелірною справою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ ТА ЛІТЕРАТУРИ

1. Абеляр П. Теологические трактаты. Москва: Прогресс; Гнозис, 1995. 411 с.
2. Алефиренко Н.Ф. Проблемы вербализации концепта: теоретическое исследование. Волгоград: Перемена, 2003. 96 с.
3. Арутюнова Н. Д. Введение. *Логический анализ языка. Ментальные действия*. Москва : Наука, 1993. С. 36.
4. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. Москва: Высшая школа, 1986. 295 с.
5. Арнольд И. В. Лексикология современного английского языка. Москва: Наука, 2012. 377 с.
6. Афанасьева Н.А. Символы как семиотические концепты языковой «модели мира» М. Цветаевой: автореф. дисс. ... канд. филол. наук. Череповец, 2001. 25 с.
7. Ахманова О. С. Очерки по общей и русской лексикологии. Москва: Учпедгиз, 1957. 295 с.
8. Ахманова Е. С. Словарь лингвистических терминов. Москва: Советская энциклопедия, 1969. 608 с.
9. Безгодова Н. Співвідношення понять термінологія – професіоналізм – номенклатура. *Вісник Львівського університету. Серія: Філологія*. 2004. № 34 Ч. 1. С. 458–463.
10. Блинова О. И. Лексико-семантическая категория и свойство слова. *Русские говоры Сибири: Семантика*. Томск: Изд-во Том. ун-та, 1995. С. 11–21.
11. Бойко З. В. Концепт як феномен лінгвокультурології. *Вісник НАККиМ*. 2013. № 4. С. 82–86.
12. Болдырев Н. Н. Концепт и значение слова. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики*: научное издание. Воронежский гос. университет, 2001. С. 25–36.
13. Бочерова Г. Е. Лексическая парадигматика терминосистем на примере англоязычной ювелирной терминологии. *Научно-методический электронный журнал Концепт*. 2013. №. Т3. С. 1721–1725.

14. Брокгауз Ф. А. Энциклопедический словарь. СПб.: Брокгауз-Ефрон, 1901. 499 с.
15. Варбот Ж. Ж. Краткий понятийно-терминологический справочник по этимологии и исторической лексикологии / Ж. Ж. Варбот, А. Ф. Журавлёв. Москва: Институт русского языка им. В. В. Виноградова РАН, 1998. 54 с.
16. Варюхина Е.И. Смысловая структура символов растений в польской поэзии. СПб.: Изд-во Санкт-Петербургского ун-та, 1997. 95 с.
17. Вежбицкая А. Семантические универсалии в описании языков. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1999. 780 с.
18. Вине Ж.-П., Дарбельне Ж. Технические способы перевода. Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике. *Вопросы теории перевода в зарубежной лингвистике*. Москва, 1978. С. 157–167.
19. Войшвилло Е.К. Понятие как форма мышления: логико-гносеологический анализ. М.: Изд-во МГУ, 1989. 239 с.
20. Воркачев С. Г. Наполнение концептосферы: монография. *Лингвокультурный концепт: типология и области бытования*. Волгоград: ВолГУ, 2007. 345 с.
21. Воркачев С. Г. Счастье как лингвокультурный концепт. Москва: Гнозис, 2004. 236 с.
22. Гальперин И. Р. Очерки по стилистике английского языка. Москва: Издательство литературы на иностранных языках, 1958. 460 с.
23. Гвишиани Н. Б. Терминология в обучении английскому языку (с глоссарием лингвистических терминов). Монография. Москва: Высшая школа. 157 с.
24. Головин Б. Н., Кобрин Р. Ю. Лингвистические основы учения о терминах. Москва: Высшая школа, 1987. 105 с.
25. Голубева Н. А. Деревационная активность концепта «прецедент». *Вестник НУ им. Н. И. Лобачевского*. 2008. № 5. С. 259–264.

26. Гольдин В.Е. Речевое поведение младших школьников: ассоциативные тактики и стратегии реагирования. *Модернизация начального образования*. Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 2003. С. 103–107.

27. Грегуль Г. Вимоги до юридичних термінів. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. 2008. № 620. С. 294–297.

28. Гринев С. В. Введение в терминоведение. Москва: Московский Лицей, 1993. 309 с.

29. Даниленко В. П. Русская терминология: Опыт лингвистического описания. Москва: Наука, 1974. 264 с.

30. Демьянков В. З. «Концепт» в философии языка и в когнитивной лингвистике. *Концептуальный анализ языка: современные направления исследования: сб. науч. тр.* М.-Калуга: Эйдос, 2007. 212 с.

31. Д'яков А. С. Основы термінотворення: семантичні та соціолінгвістичні аспекти / А. С. Д'яков, Т. Р. Кияк, З. Б. Куделько. Київ: Academia, 2000. 217 с.

32. Жайворонок В. В. Етнолінгвістика в колі суміжних наук. *Мовознавство*. 2004. № 56. С. 23–35.

33. Жайворонок В. В. Проблема концептуальної картини світу та мовного її відображення. *Культура народів Причорномор'я*. 2002. № 32. С. 51–53.

34. Жигло О. О. Конспект лекцій з дисципліни «Українська мова (за професійним спрямуванням)» (для студентів денної та заочної форм навчання усіх напрямків підготовки бакалавра)/Жигло О. О., Кір'янова О. В., Малюкова О. Ю. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 111 с.

35. Жуков В.П. Семантика фразеологических оборотов. Москва: Наука, 1978. 381 с.

36. Залевская А. А. Языковое сознание и описательная модель языка/Методология современной психолінгвістики. Москва: Барнаул: Изд-во Алтайского ун-та, 2003. С.56–60.

37. Захарчук Е. А. Особенности формирования современной русской терминологии предпринимательства: Дис....канд. филолог.наук. КНУ им.Т. Шевченко. Київ, 2002. 203 с.

38. Звегинцев В.А. История языкознания XIX и XX вв. в очерках и извлечениях. Часть 1. Ф.Де Соссюр: курс общей лингвистики. Москва, 1972. с.

39. Зотова В. П. Про термінологічний статус загальноновживаної лексики в контексті юридичної лінгвістики. *Вісник Запорізького національного університету*. 2005. № 2. С. 67–71.

40. Кандалики Т. Л. Значение терминов и система значений научно-технических терминологий Текст. *Проблемы языка науки и техники*. Москва: Наука, 1970а. С. 230 –236.

41. Капанадзе Л. А. О понятиях «термин» и «терминология». *Развитие лексики современного русского языка: Сборник статей*. Москва: Наука, 1965. С.75–85

42. Карасик В. И. Зеркальный концепт «простота». *Новое в когнитивной лингвистике: материалы I Международной научной конференции «Изменяющаяся Россия: новые парадигмы и новые решения в лингвистике»*. КемГУ. Серия: Концептуальные исследования. 2006. Вып. 8. 330 с.

43. Карасик В. И., Слышкин Г. Г. Лингвокультурный концепт как единица исследования. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики: сб. науч. тр. / под ред. И. А. Стернина*. Воронеж: ВГУ, 2001. С. 75–80.

44. Карнажицкая Т. В. Ювелирные украшения как эстетический концепт и знаки благополучия. *Материалы международного научного форума «Образование. Наука. Культура» (21 ноября 2018 г.): сборник научных статей..* Гжель: ГГУ, 2019. С. 120–121.

45. Кацнельсон С.Д. Содержание слова, значение и обозначение. Москва: Лингвистическое наследие XX века, 2004. 653 с.

46. Колесов В.В. Жизнь происходит от слова. Спб.: «Златоуст», 1999. 386 с.

47. Красных В. В. Этнопсихолінгвістика і лінгвокультурологія. Москва: Гнозис, 2002. 283 с.

48. Крючкова Н. В. Лингвокультурное варьирование концептов. Саратов, 2005. 164 с.

49. Куликова И. С. Введение в металингвистику (системный, лексикографический и коммуникативно-прагматический аспекты лингвистической терминологии) / И. С. Куликова, Д. В. Салмина. СПб.: Сага, 2002. 352 с.

50. Лейчик В.М. Терминоведение: Предмет, методы, структура. Москва: КомКнига, 2006. 256 с.

51. Леонтьев А. А. Основы теории речевой деятельности. Москва: Наука, 1974. 386 с.

52. Лотте Д.С. Основы построения научно-технической терминологии. Москва: Изд-во АН СССР, 1961. 158 с.

53. Мартинович Г.А. Типы вербальных связей и отношений в ассоциативном поле. *Вопросы. психологии*. 1990. № 2. С. 15–18.

54. Маслова В. А. Когнитивная лингвистика: учеб. пособие. Минск: ТетраСистемс, 2005. 256 с.

55. Марчук У. Асоціативний експеримент як метод дослідження лінгвокультурних концептів (До питання про підготовку асоціативного експерименту). *Наукові записки*. Випуск 75 (4). Серія: Філологічні науки (мовознавство): у 5 ч. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2008. С. 242–246.

56. Нахапетова О. В. Співвідношення понять термін, номен, номенклатура у назвах спорідненості і свояцтва. *Вісник ДНУ. Серія: Гуманітарні науки*. 2014. №1–2. С.171–177.

57. Никитина С. Е. Культурно-языковая картина мира в тезаурусном описании: (На мат-ле фолькл. и научн. текстов). Москва: РАН, 1999. 54 с.

58. Никитин М.В. Основы лингвистической теории значения. Москва: Высш. шк., 2002. 168 с.

59. Ожегов С. И. Словарь русского языка. Москва: Государственное издательство иностранных и национальных словарей, 1953. 848 с.

60. Олійник О. Мова офіційних документів. Київ: Інститут післядипломної освіти КНУ ім. Тараса Шевченка, 2002. 259 с

61. Паламар Л. М. Мова ділових паперів: Практичний посібник. 4–те вид. / Л. М. Паламар, Г. М. Кацавець. К.: Либідь, 2000. – 296 с.

62. Панько Т. І. Від терміна до системи. / Т. І. Панько, І. М. Кочан, Г. П. Мацюк. Львів: Світ, 1994. 215 с
63. Панько Т. І., Кочан І. М., Мацюк Г. П. Українське термінознавство. Львів: Світ, 1994. 216 с
64. Петров І. Л. Культурологічні засади поняття «концепт». *Культура народів Причорномор'я*. 2006. № 82. Т. 2. С. 73–75.
65. Пименова М. В. Душа и дух: особенности концептуализации. Кемерово: Графика, 2004. 385 с.
66. Покровська О. А. Українська термінологія ринкових відносин: Дис... канд. філол. наук: 10.02.01. Харківський нац. ун-т ім. В. Н. Каразіна. Харків, 1995. 207 с.
67. Попова З. Д., Стернин И. А. Очерки по когнитивной лингвистике. Воронеж: Истоки, 2001. 191 с.
68. Потебня А. А. Эстетика и поэтика. Москва: Искусство, 1976. 612 с.
69. Пронина Р. Ф. Пособие по переводу английской научно-технической литературы. Москва: Высшая школа, 1973. 200 с.
70. Прохорова В. Н. Об эмоциональности термина/ Лингвистические проблемы научно-технической терминологии. Москва: Наука, 1970. С. 153–159.
71. Реформатский А. А. Что такое термин и терминология. *Вопросы терминологии: Сборник*. Москва: Наука, 1961. С. 47–51.
72. Реформатский А. А. Мысли о терминологии. *Современные проблемы русской терминологии*. Москва: Наука, 1986. С. 165–198.
73. Русанівський В. М. Українська мова: Енциклопедія / ред. В. М. Русанівський, О. О. Тараненко, М. П. Зяблюк та ін. Київ: Українська енциклопедія ім. М. П. Бажана, 2004. 824 с.
74. Селіванова О. О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля, 2006. 716 с.
75. Семейн Л. Ю., Тарасова И. А. Когнитивные аспекты лингвокультурологии: учебное пособие по спецкурсу для студентов филологических специальностей. Омск: «Вариант-Омск», 2005. 72 с.

76. Сербиновская Н. В. Терминологическое поле «Маркетинг» в русском языке / Юж. федеральный ун-т. Новочеркасск: ЮРГТУ (НПИ), 2009. 234 с.
77. Скороходько Е. Ф. Сучасна англійська термінологія: Навч. пос. Київ: УІІМ, 2002. 76 с.
78. Степанов Ю. С. «Интертекст», «интернет», «интерсубъект» (к основаниям сравнительной концептологии). *Изв. АН. Сер. лит. и яз.* 2001. Т. 60. № 1. С. 3–11.
79. Степанов Ю. С. Константы: Словарь русской культуры. изд. 2-е, испр. и доп. Москва: Академический Проект, 2001. 990 с.
80. Степанов Ю. С. Константы: словарь русской культуры: Опыт исследования. Москва: Школа «Языки русской культуры», 1997. 824 с.
81. Стернин И.А. Значение и концепт: сходства и различия. *Общение. Языковое сознание. Межкультурная коммуникация: Сб. статей.* Калуга: КГПУ им. К. Э. Циолковского, 2005. С. 134–137.
82. Стернин И. А. Методика исследования структуры концепта. *Методологические проблемы когнитивной лингвистики: научное издание Воронеж: Воронежский государственный университет, 2001. С. 58–65.*
83. Суворова Л. К. Семантика і функціонування поняття «концепт» у літературознавстві. *Науковий вісник МДУ ім. В. О. Сухомлинського.* 2015. №. 1. С. 190–195.
84. Суперанская А. В. Общая терминология: Вопросы теории / А. В. Суперанская, М. В. Подольская, Н. В. Васильева. Москва: Высшая школа, 1989. 246 с.
85. Суперанская А. В. Терминология и номенклатура/ Проблематика определений терминов в словарях разных типов. Л.: Наука, 1976. 265 с.
86. Супрун А. Е, Клименко Л. П, Титова Л.П. Типология ассоциативных структур и изучение лексики. *РЯНИШ.* 1974. №3. С.4–11.
87. Татаринов В. А. Теория терминоведения. Т. 1: Теория термина: История и современное состояние. М.: Московский Лицей, 1996. 311с.
88. Телия В. Н. Русская фразеология. Семантический, прагматический и лингвокультурологический аспекты. Москва: Языки русской культуры, 1996. 288 с.

89. Телешун К. О. Номенклатура, професіоналізми та жаргонізми як лексична складова фахової мови (на матеріалі турецької фахової мови торгівлі). *Мовні і концептуальні картини світу*. 2013. №. 46 (4). С. 66–74.
90. Титов В.Т. Теория языка. *Вестник ВГУ. Воронеж*. 2004. №1. С.3–6.
91. Ткачева Л. Б. Основные закономерности английской терминологии. Томск, 1987. 200 с.
92. Фрумкина Р. М. «Теории среднего уровня» в современной лингвистике. *Вопросы языкознания*. 1996. № 2. С. 55–67.
93. Хорошун О. О. Концепт я основне поняття когнітивної лінгвістики. *Вісник ЖДУ*. 2010. Вип. 49. С. 158–161.
94. Цобенко О. В. Англомовне лексико-семантичне поле «ювелірні прикраси» як фрагмент професійної картини світу. *Записки з романо-германської філології*. 2015. №. 2 (35). С. 157–163.
95. Цобенко О. Англомовні номінації ювелірних прикрас як частина ювелірної термінології. Наукові записки Кіровоградського державного педагогічного університету ім. В. Винниченка. Сер.: Філологічні науки. 2010. №. 89 (3). С. 397–400.
96. Цобенко О. В. Лексико-семантичне поле «ювелірні прикраси» в англійській мові. Науковий вісник міжнародного гуманітарного університету. 2014. С. 217.
97. Цобенко О. В. Лексико-семантичне поле ювелірні прикраси в англомовних енциклопедіях. *Література та культура Полісся*. Сер.: Філологічні науки. 2013. №. 74. С. 265–271.
98. Ченки А. Семантика в когнитивной лингвистике. *Фундаментальные направления современной американской лингвистики*. Москва: Изд-во Моск.ун-та, 1997. С. 340–369.
99. Чернищенко І. Методи дослідження концептів у когнітивній лінгвістиці. *Наукові записки. Серія : Філологічні науки*. 2008. Вип. 75 (4). С. 109–115.
100. Шевченко В. Д. Основы теории английского языка: Учебное пособие. Самара: СамГАПС, 2004. 72 с.

101. Шевчук В. Н. Относительно статуса аббревиатур в английском языке и их перевода на русский язык. *Система языка и перевод*. Москва: МГУ. 1983. С. 120–130.
102. Шевчук С. В., Клименко І. В. Українська мова за професійним спрямуванням: Підручник. Київ: Алерта, 2011. 696 с.
103. Швець Н. В. Співвідношення понять термін і номен (на матеріалі англійських іхтіонімів). *Психолінгвістика*. 2011. №. 8. С. 167–171.
104. Шелестюк Е.В. Символ versus троп: сравнительный анализ семантики. *Филологические науки*. 2001. №6. С. 50–57.
105. Шелов С. Д. Еще раз об определении понятия «термин». *Вестник Нижегородского университета им. Н. И. Лобачевского*. 2010. № 4 (2). С. 795–799
106. Шелов С. Д. Терминология, профессиональная лексика и профессионализмы (к проблеме классификации специальной лексики). *Вопросы языкознания*. 1984. № 5. С. 76–87.
107. Яцишин Н. П. Юридична термінологія як спеціалізована система правових понять. *Термінологічний вісник: Зб. наук. пр.* Київ: ІУМ НАНУ, 2013. Вип 2(2). С. 99–103.
108. Baxter P., Bird-Romero A. *Encyclopedia of Native American Jewelry: A Guide to History, People, and Terms*. Greenwood, 2000.
109. Bourigault D. Surface grammatical analysis for the extraction of terminological noun phrases. *Proceedings of COLING–92. Proceedings of the 14th conference on Computational linguistics*. 1992. Vol. 3. p. 977–981.
110. Brenes P. Terminology for beginners. In my own terms. (2017). URL : <http://inmyownterms.com> (дата звернення 12.09.2020)
111. Cabré M. Terminologie ou terminologies? Spécialité linguistique ou domaine interdisciplinaire? *Meta*. 1991. № 36(1) . P. 55–63.
112. Cabré Castellví M. T. Theories of terminology: Their description, prescription and explanation. *Terminology*. 2003. T. 9. №. 2. С. 163–199.
113. Faber P., L’Homme M.–C. Lexical semantic approaches to terminology *Terminology*. 2014. №20:2. P. 143–150.

114. Gvishiani N. B. Terminology in English Language Teaching. Москва: Наука, 1993. 115 p.
115. Stam R. Film theory: an anthology. Wiley. 381 p.
116. Temmerman R. Training Terminographers: the Sociocognitive Approach. *Teaching technology*. 2000. P. 453–460.
117. Warburton K. Terminology standardization, terminology management and best practices Or... what's going on with terminology? URL: <http://www.aeter.org/wp-content/uploads/2014/10/> (дата звернення 12.09.2020)
118. Wurster E. Einführung in die allgemeine Terminologielehre und terminologische Lexikographie. Ergon: Auflage, 1991. 236 s.

СПИСОК ДОВІДКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ

119. [ГЮП] Англо-русский–Русско-английский словарь. Геммология и ювелирное производство. Красноярск, КрасБерри. 2007. 168 с.
120. [CD] Cambridge Dictionary. URL : <https://dictionary.cambridge.org/> (дата звернення 12.09.2020)
121. [ED] Etymology Dictionary. URL: <https://www.etymonline.com/> (дата звернення 12.09.2020)
122. [MD] Macmillan Dictionary. URL: <https://www.macmillandictionary.com/> (дата звернення 12.09.2020)
123. [MW] Merriam-Webster. URL: <https://www.merriam-webster.com/dictionary/ring> (дата звернення 12.09.2020)
124. [T] Thesaurus URL : <https://www.thesaurus.com> (дата звернення 12.09.2020)

